

סדר תפילה
לליל יום הזיכרון
לשואה ולגבורה

תשע"ה

התנועה הרפורמית | יהדות מתקדמת בישראל

תוכן העניינים:

6	יזכור והדלקת נרות הזיכרון
9	תפילת ערבית לליל יום השואה
30	הזכרת נשמות וקדיש
37	נר התקווה והתקומה
42	פרקי עדות והגות

עורך: הרב גלעד קריב

מעירים: הרב פרופ' יהודע עמיר, הרב יהורם מזור והרבה גליה סזן

מהדורה זמנית לשימוש פנימי בלבד

כל הזכויות על השירים והמקראות שמורות ליוצרים ולהוצאות לאור.

ניסן תשע"ה אפריל 2015

הקדמה

מכל הימים בלוח השנה העברי מציב יום הזיכרון לשואה ולגבורה אתגר גדול בפניו של האדם המתפלל. לשונה המסורתית של התפילה היהודית מרבה בדברי שבח, הודיה וצידוק הדין, שנתפסים כמעט כבלתי אפשריים למול ממדי החורבן והזוועה. ואכן, החברה הישראלית מעטה להטמיע ביום הזיכרון ביטויים ומחוות מעולם התפילה המסורתי, והסתפקה בתפילות המעטות הנאמרות לזכר המתים: הקדיש ותפילת "אל מלא רחמים". מילות הפתיחה של שירו המפורסם של יהודה עמיחי, הנושא את שמה של התפילה – "אלמלא האל מלא רחמים, היו הרחמים בעולם ולא רק בו" – נדמות כמלים שנכתבו במיוחד בעבור היום העצוב ולזיכרונות הקשים והמרים הכרוכים בו.

ואם כן – מדוע כלל להתקין תפילה מיוחדת ליום זה, תחת ההסתפקות במחוות הזיכרון האזרחיות והלאומיות?!? מבלי למעט בתוקף בחירתם של אלו המדמימים את תפילתם ביום זה, גם אם דפיו של סידור התפילה אינם זרים להם, נציע כי התפילה ביום זה מזכירה לנו שמלחמתם של הנאצים ושותפיהם כוונה נגד האדם היהודי והעם היהודי, אבל גם נגד רוחם ואמונתם. כשם שחיינו בארץ ובקהילות ישראל בתפוצות מתריסים כי לא עלתה בידם המזימה להכרית את שם ישראל, כך תפילתנו היא עדות כי לא עלה בידם להכרית את אמונת ישראל ומסורתו.

באומרנו את התפילה ביום הזה, שם האלוהים עולה על שפתינו אך לנגד עינינו ניצב זכרם של רבבות אחינו ואחיותינו, הורינו וזקנינו, שרבים מהם המשיכו לשאת שם זה גם בגיא צלמוות. צידוק הדין אינו דרכנו; לא ביום הזה וספק אם באחרים, אולם התפילה מהווה בעבורנו תזכורת לחובה המוטלת עלינו "לשבור רשע ולהכניע זדון" ולברית הכרותה עם בני אדם וחווה, ובתוכם בני אברהם ושרה, כי הדבר אפשרי. ואולי ממש כאותו משורר שכדבריו בשיר שהוזכר, הביא "גוויות מן הגבעות", גם אנו עקודים ללשונה של התפילה אפילו בשעה שאנו מבקשים להטיח דברים כלפי שמים, ואפילו בעת שהספקות ממלאים את לבנו.

בכל השנים העבריות שאינן מעוברות, מצוין יום הזיכרון לשואה ולגבורה בסמיכות לשבת פרשת "שמיני", המספרת על מותם של נדב ואביהוא, בני אהרן, ביום חנוכתו של המשכן. שתי מלים בלבד משמשות לתאר את תגובתו של האב, הכהן הגדול שיום ששונן הפך ליום אסוננו: "יידם אהרון" (ויקרא ט ג) - דממה הרועמת יותר מכל המילים גם יחד. בהמשך תספר הפרשה על זעקתו המתפרצת. תפילתנו ביום הזיכרון היא תפילת ציבור, תפילתה של עדה הנושאת דברים בלחש ובקול. יחד עמנו, פליטי החרב וניצולי הזוועה, שרבים מהם בחרו בדממה משך שנים ארוכות. בתפילתנו אנו עוטפים את שתיקתם במילים ומעניקים לה מקום, אך בה בעת אנו גם מזמינים אותם בעדינות וברגישות לצאת משתיקתם ולהשיב לעצמם את הביטחון במילים שקשה לאומרם. את קריאתנו "שמע ישראל" אנו מכוונים ביום הזה לחובה המוטלת עלינו לשמוע ולזכור, מתוך תקווה שאם נתן להם את מילתנו שנאזין, יקל עליהם להשמיע.

כדרכנו, סידור התפילה הוא הצעה בלבד ומצע למחשבה ולבחירה. סדר תפילה זה נערך מתוך רצון לצקת את תכניו של היום אל תוך מטבע התפילה המסורתית, תוך זהירות גדולה וצניעות לכת. בתוך סדר התפילה טביעות אצבע רבות של המסורות הקשורות באבל אישי וציבורי: ברכת נחם בנוסח מיוחד ליום הזיכרון, פרקי תהלים, סדר קינות, תפילת הזכרת הנשמות והצעה להובלת התפילה בשפה רפה ובהיכל תפילה שהאור בו עומעם. לצדן של מסורות אלו ביטויים רבים למנהגי הזיכרון שעצבה החברה הישראלית והתרבות העברית המתחדשת: נוסחי הזכור הממלכתיים, שש להבות הזיכרון, מעמד "לכל איש יש שם", והמקראות והשירים המוכרים לכל בן ובת של הארץ שלנו. שילוב זה מציע מגוון רחב המאפשר בחירה והתאמה של סדר התפילה או ההתכנסות הקהילתית.

תפילה חרישית ועצובה היא תפילתו של היום, אך גם בתוכה, על דמעותיה וספקותיה, טמונה ההבטחה הגדולה "שלא יגמר לעולם, החול והים, רשרוש של המים, ברק השמים, תפילת האדם"

הקדמה לתפילה

נוהגים להחשיך מעט את בית הכנסת ולהתפלל באורות מועטים. יש הנוהגים להפוך את פני הפרוכת ולשבת על הרצפה או על מושבים נמוכים כדרך האבלים וכמנהג תשעה באב. נוהגים ששליח הציבור מתפלל בשפה רפה וצנועה.

אֱלֹהִים אֵל דָּמִי לָךְ, אֵל תְּהַרְשׁ וְאֵל תִּשְׁקֹט אֵל: כִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ
יְהִמּוּן, וּמִשְׁנֵאֵיךָ נִשְׂאוּ רֹאשׁ: עַל עַמְּךָ יַעֲרִימוּ סוּד, וַיְתִיעֲצוּ עַל
צַפּוֹנֶיךָ. אָמְרוּ לָכֵן וַנִּכְחִידֵם מִגּוֹי, וְלֹא יִזְכֹּר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד: כִּי נוֹעֲצוּ
לֵב יַחַדוֹ, עָלֶיךָ בְּרִית יִכְרְתוּ:

תהילים פג

לְמַנְצֵחַ עַל אֵילַת הַשֶּׁחַר מִזְמוֹר לְדָוִד: אֵלֵי אֵלֵי לְמָה עֲזַבְתָּנִי רְחוֹק
מִישׁוּעָתִי דְבַרֵי שְׂאֵגָתִי: אֱלֹהֵי אֶקְרָא יוֹמָם וְלֹא תַעֲנֶה וְלַיְלָה וְלֹא
דוֹמֶיךָ לִי: וְאַתָּה קְדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהַלּוֹת יִשְׂרָאֵל: בְּךָ בָטַחוּ אֲבֹתֵינוּ בָטַחוּ
וַתִּפְלְטֵמוּ: אֵלֶיךָ זָעְקוּ וְנִמְלְטוּ בְךָ בָטַחוּ וְלֹא בּוֹשׁוּ: וְאַנְכִי תוֹלַעַת וְלֹא
אִישׁ חֶרְפַּת אָדָם וּבְזוֹי עִם: כָּל רֹאֵי יִלְעָגוּ לִי יַפְטִירוּ בְּשֹׁפָה יִנְיֵעוּ
רֹאשׁ: גַּל אֵל יְהוָה יִפְלְטֵהוּ יִצִּילֵהוּ כִּי חָפֵץ בּוֹ: כִּי אַתָּה גֹחֵי מִבְּטָן
מִבְּטִיחִי עַל שְׂדֵי אִמִּי: עָלֶיךָ הִשְׁלַכְתִּי מִרְחֹם מִבְּטָן אִמִּי אֵלֵי אַתָּה:
אֵל תִּרְחַק מִמֶּנִּי כִּי צָרָה קְרוּבָה כִּי אֵין עוֹזֵר: סָבְבוּנִי פְרִים רַבִּים
אֲבִירֵי בָשָׁן כְּתֵרוּנִי: פָּצוּ עָלַי פִּיהֶם אַרְיֵה טוֹרֵף וְשֹׂאֵג: כַּמִּים נִשְׁפַּכְתִּי
וְהִתְפָּרְדוּ כָּל עֲצָמוֹתַי הִיָּה לִבִּי כְּדוֹג נִמְסַ בְּתוֹךְ מַעֵי: יָבֵשׁ כְּחֶרֶשׁ
כַּחֲוִי וְלִשׁוֹנִי מִדְּבַק מִלְקוֹחֵי וְלַעֲפָר מוֹת תִּשְׁפָּתֵנִי: כִּי סָבְבוּנִי כְּלָבִים
עֵדַת מֵרַעִים הַקִּיפוּנִי כְּאַרְיֵי יָדַי וְרַגְלֵי: אֶסְפָּר כָּל עֲצָמוֹתַי הֵמָּה יִבִּיטוּ
יָרְאוּ בִּי: יִחַלְקוּ בְּגֵדֵי לָהֶם וְעַל לְבוּשֵׁי יִפִּילוּ גוֹרָל: וְאַתָּה יְהוָה אֵל
תִּרְחַק אֵילוֹתַי לַעֲזָרְתִּי חוֹשֶׁה: הַצִּילָה מִחֶרֶב נַפְשִׁי מִיַּד כָּלֵב יַחֲדָתִי:
הוֹשִׁיעֵנִי מִפִּי אַרְיֵה וּמִקֶּרְנֵי רַמִּים עֲנִיתָנִי: אֶסְפָּרָה שְׁמֶךָ לְאַחֵי בְּתוֹךְ
קוֹהֵל אֶהְלֵךְ:

תהילים כב

יזכור

המתפללים קמים על רגליהם. קוראים את אחד מנוסחי הזכור או שניהם יחד.

נְתִיחַד עִם זְכָרָם שֶׁל שְׁשֶׁת מְלִיוֹנֵי אַחִינוּ, אֲשֶׁר נִסְפוּ בְּשׂוֹאָה. בְּאֲדֵי רַעַל וּבִשְׂרָפוֹת כְּבִשָּׁן נִכְחָדוּ. אֶף לְנִכְח סִבְלָם הִמָּר וַיֵּד הָאֵימִים הַמְרַצָּחֶת, שֶׁהִשְׁמִידָה לְלֹא רַחֵם גְּבָרִים וְנָשִׁים, זְקָנִים וְטָף, בְּל תֵּאבֵד אַמוּנָה בְּנִצְחֹן הַטּוֹב עַל הָרַע, בְּנִצְחֹן הָאֵמֶת עַל הַשָּׁקָר, בְּנִצְחֹן הַחֶפֶשׁ עַל הַשְּׁעָבוֹד. הַנְּאֻהָבִים וְהַנְּעִימִים בְּחַיֵּיהֶם, וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרְדוּ: יְהוָה הוּא נִחְלָתָם; וַיִּנּוּחוּ בְּשָׁלוֹם עַל פְּזוּרֵי מִשְׁכַּבּוֹתָם. וְנֹאמֶר: אָמֵן:

עפ"י נוסח
סידור
"העבודה
שבבלב"

נזכור את אחינו ואחיותינו, את בתי העיר ואת בתי הכפר,
את רחובות העיירה שסאנו כנהרות
ואת הפונדק הבודד עלי אורח
את הישיש בקלסתר פניו
את האם בסודרה
את הנערה בצמותיה
את הטף
את אלפי קהילות ישראל על משפחות האדם
את כל עדת היהודים
אשר הוכרעה לטבח על אדמת אירופה מידי הכורת הנאצי.
את האיש שזעק פתאום ובזעקתו מת.
את האשה שתבקה את תינוקה אל ליבה וזרועותיה צנחו.
את התינוק שאצבעותיו מגששות אל פיטמת האם והיא כחולה
וצוננת.
את הרגליים
את הרגליים שביקשו מפלט ולא היה מנוס עוד.
ואת שקפצו ידיהם לאגרוף
האגרוף שחפן את הברזל
הברזל שהיה לנשק החזון, היאוש והמרד
והם ברי הלבב

אבא קובנר

והם פקוחי העיניים
והם שהשליכו נפשם מנגד וידם קצרה מלהושיע.
נזכור את היום.
את היום בצהריו.
את השמש שעלתה על מוקד הדמים
את השמים שעמדו גבוהים ומחרישים
נזכור את תלי האפר אשר מתחת לגנים הפורחים.
יזכור החי את מתיו
כי הנה הם מנגד לנו
הנה ניבטות עיניים סביב סביב
ואל דומי, אל דומי לנו עדי יהיו חיינו ראויים לזכרם.

-- מ ת י י ח ד י ם ב ד ו מ י ה --

נרות הזיכרון

אֲשֶׁרִי הַגְּפֹרוֹר, שֶׁנִּשְׂרַף וְהִצִּית לְהָבוֹת.
אֲשֶׁרִי הַלְּהָבָה, שֶׁבְעָרָה בְּסִתְרֵי לְבָבוֹת.
אֲשֶׁרִי הַלְּבָבוֹת, שֶׁיִּדְעוּ לְחִדּוֹל בְּכָבוֹד.
אֲשֶׁרִי הַגְּפֹרוֹר, שֶׁנִּשְׂרַף וְהִצִּית לְהָבוֹת.

מדליקים ששה נרות זיכרון

להבת זכרון ראשונה אנו מעלים לזכר ששת מאות רבוא אחינו
ואחיותינו, גברים ונשים, זקנים וטף, שקול זעקתם ילך מסוף
העולם ועד סופו, עד קץ כל הדורות.

להבת זכרון שנייה אנו מעלים לזכר ק"נ רבבות ילדי ישראל,
תינוקות של בית רבן, שנקמת מותם לא ברא השטן.

להבת זכרון שלישית אנו מעלים לזכר מיליוני הקרבנות בני אמות
רבות, שהעלו לצד אחינו ואחיותינו, על מוקד השנאה והכפירה
בצלם האלהים בו נברא האדם.

• "אשרי"
• הגפרור" הוא
• אחד משיריה
• האחרונים
• של חנה סנש.
• השיר נכתב
• על אדמת
• אירופה
• בראשית מאי
• 1944, חודש
• לפני לקיחתה
• בשבי. השיר
• נמסר על ידי
• חנה סנש
• למשמרת
• לידי אחד
• משותפיה
• למסע
• הצנחנים,
• ראובן דפני.

להבֵּת זְכוֹרוֹן רְבִיעִית אָנוּ מַעֲלִים לְזַכֵּר חֲסִידֵי אֲמוֹת הָעוֹלָם שֶׁחֲרָפוּ
נַפְשָׁם לְמַעַן לֹא יִכָּרֵת וְיִכָּחַד צֶלֶם הָאֱלֹהִים שֶׁבְּאָדָם.

להבֵּת זְכוֹרוֹן חֲמִישִׁית אָנוּ מַעֲלִים לְזַכֵּר לוחֲמִים וְלוחֲמוֹת שֶׁאֵל
גְּבוּרַת הַחַיִּים בְּגִיא צִלְמוֹת, צָרְפוּ אֶת גְּבוּרַת הָעֵמִידָה שֶׁכָּנְגְדָה.

להבֵּת זְכוֹרוֹן שְׁשִׁית אָנוּ מַעֲלִים לְזַכֵּר אֶלּוּ שֶׁשָּׁרְדוּ אֶת הַתְּפֵת, אֵךְ זֶה
לֹא הִרְפְּתָה מֵהֶם עַד יוֹמָם הָאֲחֵרוֹן.

אֲשֶׁרֵי הַגִּפְרוֹר שֶׁנִּשְׁרָף וְהַצִּית לַהֲבוֹת

הַמַּתְכַּנְסִים לְמַעַמַּד זִיכְרוֹן שֶׁאִינוּ כּוֹלֵל תְּפִילַת עֵרְבִית, עוֹבְרִים
לְעֵמוֹד 30 הַזְכַּרְת נִשְׁמוֹת וּקְדִישׁ

שְׂרִיפָה / הַעִירִיָּה בּוֹעֵרַת

וְאַתֶּם חוֹבְקִים יְדִים
בְּלִי הוֹשִׁיט עֲזָרָה,
בְּלִי כְבוֹת אֶת אֵשׁ הַלֵּהֵב,
אֵשׁ הָעֵיָרָה.

שְׂרִיפָה, אַחִים, שְׂרִיפָה!
רַק בְּיַדְכֶם בְּלִבְדֵי הַיָּם
הָעֲזָרָה.

חַיֵּשׁ הוֹשִׁיטוּ יָד אוֹהֶבֶת
וְהִצִּילוּ מֵהַמּוֹת,
בְּדַמְכֶם כְּבוֹ שִׁלְהַבֵּת,
חַיֵּשׁ כְּבוֹ בְּדָם.

מִרְחוֹק אֵל תַּעֲמְדוּ,
כִּי הָאֵשׁ עוֹלָה.
אֵל נָא תִחַבְּקוּ יְדִים,
הַשְׂרִיפָה גְדוֹלָה!

שְׂרִיפָה, אַחִים, שְׂרִיפָה!
עֲרִיתֵנוּ בּוֹעֵרָה כְּלָה,
בְּהַ רוּחוֹת שְׁחֹרוֹת יִסְעָרוּ,
לַהֲבוֹת חֲרָבֵן יִבְעָרוּ,
עַקְבוֹתֶיהָ לֹא נִשְׁאָרוּ,
הִיא עוֹלָה בְּאֵשׁ.

וְאַתֶּם חוֹבְקִים יְדִים
בְּלִי הוֹשִׁיט עֲזָרָה,
בְּלִי כְבוֹת אֶת אֵשׁ הַלֵּהֵב,
אֵשׁ הָעֵיָרָה.

שְׂרִיפָה, אַחִים, שְׂרִיפָה!
קְרוּבָה, חֵס וְחִלִּילָהּ, הַשְׁעָה,
כִּי הַלְּהָבוֹת יִתְמִידוּ,
אֶת כְּלָנוּ פֹה יִשְׁמִידוּ,
רַק שְׂרִידֵי קִירוֹת יַעֲיִדוּ
מֵה שְׂפָה הָיָה.

הַשִּׁיר שְׂרִיפָה
/ הַעִירִיָּה
בוֹעֵרַת נִכְתָּב
בִּיִּידִישׁ
וְהוֹלַחַן עַל יְדֵי
מֵרְדִכֵי גִבְרִיטִיג
בְּשַׁנַּת 1938.
גִּבְרִיטִיב נִרְצַח
בְּגִטוֹ קִרְקוֹב
ב-1942. שִׁירוֹ
הַפֶּךְ לַשִּׁיר
הַמַּחֲתֵרֶת
הַיְהוּדִית בְּגִטוֹ
וּמְחוּצָה לוֹ.

קריאת שמע וברכותיה

בָּרְכוּ אֶת יְהוָה הַמְּבָרָךְ:

בְּרוּךְ יְהוָה הַמְּבָרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

ברכת 'מעריב' - הברכה הראשונה לפני קריאת שמע

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בְּדַבְּרוֹ מַעְרִיב עַרְבִים,
בְּחִכְמָה פּוֹתַח שְׁעָרִים, וּבִתְבוּנָה מְשַׁנֶּה עֵתִים וּמַחְלִיף אֶת הַזְּמַנִּים,
וּמַסְדֵּר אֶת הַכּוֹכָבִים בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם בְּרָקִיעַ כְּרָצוֹנוֹ. בּוֹרָא יוֹם וְלַיְלָה,
גּוֹלֵל אֹר מִפְּנֵי חֶשֶׁךְ וְחֶשֶׁךְ מִפְּנֵי אֹר, וּמַעְבִּיר יוֹם וּמִבִּיא לַיְלָה,
וּמְבַדֵּיל בֵּין יוֹם וּבֵין לַיְלָה, יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ: אֵל חַי וְקַיִם תָּמִיד
יְמַלֵּךְ עֲלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַמַּעְרִיב עַרְבִים:

ברכת 'אהבה' - הברכה השנייה לפני קריאת שמע

אֶהְבֵּת עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ אֶהְבֵּת, תּוֹרָה וּמִצְוֹת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים
אוֹתֵנוּ לְמַדְתָּ, עַל כֵּן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּשִׂכְנֵנוּ וּבְקוֹמֵנוּ נָשִׁיחַ בְּחֻקֶיךָ,
וְנִשְׂמַח בְּדַבְּרֵי תוֹרָתְךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם וָעֶד, כִּי הֵם חַיֵּינוּ וְאֶרֶץ זְמִינוּ
וּבְהֵם נִהְגָה יוֹמָם וְלַיְלָה. וְאֶהְבֵּתְךָ אֵל תִּסִּיר מִמֶּנּוּ לְעוֹלָמִים. בְּרוּךְ
אַתָּה יְהוָה, אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

כוונות לקריאת "שמע ישראל"

אחד או יותר מן המקראות הבאים ניתנים לקריאה ככוונה לפני קריאת
"שמע ישראל":

א. צוואה

נִרְדָּף, אֶךְ לֹא מִשְׁעָבָד,

מְמַרְמֵר, אֶךְ לֹא צִיֵּנִי,

מֵאֲמִין, אֶךְ לֹא מִתְפַּלֵּל,

אוֹהֵב יְהוָה, אֶךְ לֹא אוֹמֵר "אֱמֵן" עוֹר.

הִלְכֵתִי בְּדַרְכֶיךָ, וְאֶפִּילוּ גִרְשָׁנִי מֵעַל פְּנֵי.

שְׁמַרְתִּי אֶת מִצְוֹתֶיךָ, וְאֶפִּילוּ יִסְרֵנִי עַל-כֵּךְ,

אֶהְבֵּתִי אוֹתוֹ, אֶךְ-כִּי דָכְאָנִי עַד עֶפְרָי,

עֲנֵנִי עַד מוֹת, שְׁמַנִּי לְלַעַג וְקָלָס.

- מתוך "צוואתו
- של יוסל
- ראקובר",
- אשר נכתבה
- על ידי צבי
- קוליץ בשנת
- 1946, אך
- נחשבה במשך
- שנים כצוואה
- אותנטית
- של חסיד
- גור, שנכתבה
- בשעותיו
- האחרונות של
- גטו ורשה.

ואלה מלותי האחרונות אליה, אלי הזועם:
לא תעלה בידך, לא תקום ולא תהיה.
עשית וטרחת, שתאבד אמונתי בך, ותכרת מפני.
אך אני הולך למות בדיוק כדרך שקיייתי.
ואני קורא: "שמע, ישראל. יהוה אלהינו, יהוה אחד".

ב. הזהו אדם ?

אתם היושבים באין מחריד
במשכנות מבטחים;
אתם המוצאים מאכל חם ופני ידדי
בשובכם הביתה עם דמדומים:

התבוננו וראו הִזְהוּ אָדָם
העובד בבצה הקרה;
הוא, שאינו יודע מנוחה ונלחם
למען פת לחם זעירה.
שבֵּעֲבוּר "כֵּן" או "לא" לִבֵּן מוֹת הָיָה.

התבוננו וראו האם אשה היא זאת.
בת בלי שם ובלא שער;
שלא נותר בה עוד כוח לזכר,
שעיניה ריקות וצונן חיקה
כצפרדע ביום חרף וכפור.

הרהרו וזכרו כי כל זאת ארע
והיו הדברים האלה:
אשר אנכי מצוכם
לחקק בלבבכם.

**ושננתם אותם לבניכם
בשבחכם בבית בלכתכם בדרך,
בשכבכם ובקומכם.**

והיה כי תדמו – יאבדו בתיכם
ויך בכם החלי מפך רגל עד קדקוד.
ויהפכו מכם פניהם יוצאי חלציתכם, עוד.

השיר הפותח
את
ספרו של
פרימו לוי,
סופר יהודי
איטלקי,
ניצול מחנה
אשוויץ,
"הזהו אדם?"

קריאת "שמע ישראל"

שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה | אָחַד:
ברוך שם כבוד מלכותו, לעולם ועד:

דברים 1

פרשה ראשונה - קבלת עול מלכות שמים

שם

וְאֶהְבֶּתְ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל-מְאֹדְךָ: וְהָיוּ
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם עַל לִבְבְּךָ: וְשָׁנַנְתָּם לְבִנְיָךְ
וְדַבַּרְתָּ בָּם בְּשַׁבְּתְךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלַכְתְּךָ בַּדֶּרֶךְ וּבְשֹׁכְבְךָ וּבְקוּמְךָ: וְקִשְׁרָתָם
לְאוֹת עַל יָדְךָ. וְהָיוּ לְטֹטְפוֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וְכִתְבָתָם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ
וּבְשַׁעְרֶיךָ:

פרשה שנייה - קבלת עול מצוות

שם יא

וְהָיָה אִם-שָׁמַעַתְּ תִשְׁמְעוּ אֶל מְצֻוֹתֵי אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם
לֹאֲהַבְתָּ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעַבְדּוֹ בְּכָל-לִבְבְּכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם:
וְנִתַּתִּי מֶטֶר-אֶרְצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמְלִקוֹשׁ וְאִסְפַּתְּ דָּגְנְךָ וְתִירֹשְׁךָ
וְיִצְהַרְךָ: וְנִתַּתִּי עֵשֶׂב בְּשִׂדְךָ לְבַהֲמֹתְךָ וְאִכְלָתָ וּשְׂבַעְתָּ: הַשְּׁמְרוּ לָכֶם
כִּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם וְסִרְתֶּם וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם:
וְחָרָה אֶף-יְהוָה בְּכֶם וְעָצַר אֶת-הַשָּׁמַיִם וְלֹא-יִהְיֶה מֶטֶר וְהָאֲדָמָה לֹא
תֵּתֵן אֶת-יְבוּלָהּ וְאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נָתַן
לָכֶם: וְשָׁמַתֶּם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהֵי-עַל-לְבַבְכֶם וְעַל-נַפְשְׁכֶם וְקִשְׁרָתֶם אֹתָם
לְאוֹת עַל-יָדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטְפוֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמְדַתֶּם אֹתָם אֶת-בְּנֵיכֶם
לְדַבֵּר בָּם. בְּשַׁבְּתְךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלַכְתְּךָ בַּדֶּרֶךְ וּבְשֹׁכְבְךָ וּבְקוּמְךָ: וְכִתְבָתָם
עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ:
לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָשַׁבַע יְהוָה
לְאַבְתֵּיכֶם לֵתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל-הָאָרֶץ:

רָאָה נִתְּתִי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת-הַחַיִּים וְאֶת-הַטּוֹב וְאֶת-הַמּוֹת וְאֶת-
הָרָע: אֲשֶׁר אֲנִי מִצּוֹךְ הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּדַרְכָיו
וּלְשָׁמֵר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחַיִּיתָ וּרְבִיתָ וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר-אַתָּה בָּא-שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: וְאִם-יִפְנֶה לְבַבְךָ וְלֹא תִשְׁמַע
וְנִדְחַתְּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעַבַדְתָּם: הַגְּדַתִּי לָכֵם הַיּוֹם כִּי
אֶבֶד תֵּאבְדוּן: לֹא-תֵאָרִיכּוּ יָמִים עַל-הָאָדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר אֶת-
הַיַּרְדֵּן לְבוֹא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: הַעֲדַתִּי בְּכֶם הַיּוֹם אֶת-הַשְּׂמִים וְאֶת-
הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמּוֹת נִתְּתִי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּבַחֲרַתְּ בַחַיִּים
לְמַעַן תַּחֲיֶה אֶתָּה וְזַרְעֶךָ: לְאַהֲבָה אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמְעַת בְּקִלּוֹ
וּלְדַבְּקָה-בּוֹ כִּי הוּא תַיִיךָ וְאַרְךָ יָמֶיךָ לְשִׁבְתָּ עַל-הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
יְהוָה לְאַבְרָהָם לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְתֵת לָהֶם:

פרשה שלישית - פרשת ציצית וציצית מוצרים

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם
וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כְּנָפֵי בְגָדֵיהֶם לְדַרְתָּם וְנָתַנּוּ עַל-צִיצִית הַכְּנָף
פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וְזָכַרְתֶּם אֶת-כָּל-מִצְוֹת
יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא-תִתּוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר-
אַתֶּם זֹנִים, אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת-כָּל-מִצְוֹתַי וְהִייתֶם
קֹדְשִׁים לְאֱלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

כשמתפללים בציבור הש"ץ מסיים:

יהוה אלהיכם אמת.

ברכת 'גאולה' - הברכה הראשונה שלאחר קריאת שמע

אָמַת וְאֲמוֹנָה כָּל זֹאת וְקִיָּם עֲלֵינוּ, כִּי הוּא ה' אֱלֹהֵינוּ וְאִין זֹלָתוֹ, וְאֲנַחְנוּ יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ. הַפּוֹדֵנוּ מִיַּד מְלָכִים, מְלַכְנוּ הַגְּאֹלְנוּ מִכַּף כָּל הָעַרִיצִים. הַעֲשֵׂה גְדֻלּוֹת עַד אִין חֶקֶר, וְנִפְלְאוֹת עַד אִין מִסְפָּר. הַשֵּׁם נִפְשָׁנוּ בַּחַיִּים, וְלֹא נִתֵּן לְמוֹט רַגְלָנוּ: הַעֲוֹשֵׂה לָנוּ נְסִים בְּמִצְרַיִם אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים בְּאֲדַמַּת בְּנֵי חָם. וַיּוֹצֵא אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם לְחֵרוֹת עוֹלָם.

הַמּוֹלִיךְ עִמּוֹ בְּמִדְבָּר לְהַבִּיאֵנוּ אֶל גְּבוּל קְדִישׁוֹ, צְוֶה שׁוֹפְטִים לְהוֹשִׁיעֵם וְנִבְיָאִים לְהַשִּׁיבֵם אֵלָיו. הַמְזַזְרֵה יִשְׂרָאֵל בֵּין הַגּוֹיִם וּמְקַבֵּץ נְדָחֵיו כְּרוּעָה עֲדָרוֹ. גַּם כִּי הִלְכּוּ בְּגֵיא צַלְמוֹת, שֵׁשׁ מְאוֹת רְבוּא בְּתַמְרוֹת עֶשֶׂן, פָּקַד אֶת שְׂאֵרֵי פְלִטְתָם, רֵאשִׁית גְּאוּלְתּוֹ הִרְאָה לָהֶם וַיְבִיאֵם וַיִּטְעֵם בְּהַר נַחְלָתוֹ.

וְנֹאמַר: "כִּי פָדָה יְהוָה אֶת יַעֲקֹב, וּגְאָלוֹ מִיַּד חֶזֶק מִמֶּנּוּ": בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל:

נוסח חליפי לברכת גאולה

אָמַת וְאֲמוֹנָה כָּל זֹאת, וְקִיָּם עֲלֵינוּ, כִּי הוּא ה' אֱלֹהֵינוּ וְאִין זֹלָתוֹ, וְאֲנַחְנוּ יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ. הַפּוֹדֵנוּ מִיַּד מְלָכִים, מְלַכְנוּ הַגּוֹאֲלְנוּ מִכַּף כָּל הָעַרִיצִים. הָאֵל הַנִּפְרָע לָנוּ מִצְרַיִם, וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל אִיְבֵי נַפְשָׁנוּ, הַעֲוֹשֵׂה גְדֻלּוֹת עַד אִין חֶקֶר, וְנִפְלְאוֹת עַד אִין מִסְפָּר. הַשֵּׁם נִפְשָׁנוּ בַּחַיִּים, וְלֹא נִתֵּן לְמוֹט רַגְלָנוּ, וַיּוֹצֵא אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מִעַבְדוֹת מִצְרַיִם לְחֵרוֹת עוֹלָם; וְרָאוּ בְּנוֹתָיו וּבְנֵיו גְבוּרָתוֹ, שִׁבְחוּ וְהוֹדוּ לְשִׁמּוֹ. וּמְלָכוּתוֹ בְּרָצוֹן קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם, מִשָּׁה, מְרִים וְכָל יִשְׂרָאֵל לָךְ עָנוּ שִׁירָה, בְּשִׂמְחָה רַבָּה, וְאָמְרוּ כֵלָם:

מִי כָמֹכָה בְּאֵלִים ה', מִי כָמֹכָה נֹאדָר בְּקִדְשׁוֹ, נוֹרָא תְהִלּוֹת עֲשֵׂה פְלֵאָ: מְלָכוּתְךָ רָאוּ עִמָּךְ, בּוֹקֵעַ יָם לִפְנֵי מִשָּׁה, זֶה אֱלֹהֵינוּ עָנוּ וְאָמְרוּ: ה' יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעַד:

וְנֹאמַר, כִּי פָדָה ה' אֶת יַעֲקֹב, וּגְאָלוֹ מִיַּד חֶזֶק מִמֶּנּוּ. בְּרוּךְ אַתָּה ה', גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל.

איוב ט

פסקה זו המזכירה את השואה ואת תקומת העם בארצו מחליפה את נוסח הברכה המסורתית. הפסקה מופיעה כחלופה לברכה המסורתית בסידור "העבודה שבלב".

ירמיהו לא

נוסח זה נכלל בשיטת סידור התפילה החדש של התנועה ליהדות מתקדמת, המגובש בימים אלו

ברכת 'השכיבנו' - הברכה השנייה שלאחר קריאה שמע

השְׁכִיבֵנו יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְשָׁלוֹם, וְהַעֲמִידֵנוּ מִלְּכָנוּ לְחַיִּים. וּפְרַשׁ עָלֵינוּ
סֶכֶת שְׁלוֹמְךָ, וְתִקְנֵנוּ בְּעֶצֶה טוֹבָה מִלְּפָנֶיךָ, וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ.
וְהָגוּן בְּעֵדֵנוּ, וְהִסֵּר מֵעָלֵינוּ אוֹיֵב דָּבָר וְחָרָב וְרָעַב וְיָגוֹן, וְהִרְחַק מִמֶּנּוּ
עוֹן וּפֶשַׁע.
וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ תִּסְתִּירֵנוּ. כִּי אֵל אֵל מֶלֶךְ חַנוּן וְרַחוּם אַתָּה. וְשָׁמֵר צְאֲתָנוּ
וּבּוֹאֵנוּ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, שׁוֹמֵר אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְעַד:

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא, בְּעֵלְמָא דִּי בְּרָא כְּרַעוּתִיָּה, וְיִמְלִיךְ
מַלְכוּתִיָּה בְּחַיִּיכוּן וּבְיוֹמֵיכוּן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּעַגְלָא וּבְזָמַן
קָרִיב וְאַמְרוּ אָמֵן.
יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמָא וְלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא:
יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל
שְׁמִיָּה דְקָדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, לְעֵילָא מִן כָּל בְּרִכְתָּא וְשִׁירְתָּא. תְּשַׁבְּחָתָא
וְנַחֲמָתָא, דְאַמְרִין בְּעֵלְמָא, וְאַמְרוּ: אָמֵן:

תפילת עמידה

אָדְנֵי, שְׁפָתַי תִּפְתַּח. וּפִי יִגִּיד תְּהִלָּתְךָ:

תהילים נא :

א. אבות ואמהות

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וְאֲמוֹתֵינוּ, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם
יְצַחְק וְיַעֲקֹב אֱלֹהֵי שָׂרָה רַבְּקָה רַחֵל וְלֵאָה, הָאֵל הַגָּדוֹל הַגְּבוּר
וְהַנּוֹרָא, אֵל עֲלִיוֹן, גּוֹמֵל חֲסִדִּים טוֹבִים, וְקוֹנֵה הַכֹּל, חֲזוֹכֵר חֲסִדֵי
אֲבוֹת וּמְבִיא גְּאֻלָּה לְבָנֵי בְּנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה. מֶלֶךְ עוֹזֵר
וּמוֹשִׁיעַ וּמְגַן. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְגַן אַבְרָהָם וּפּוֹקֵד שָׂרָה.

ב. גבורות

אתה גבור לעולם אֲדָנִי, מִשְׁפִּיל אֶף מְרוֹמֵם אֶתָּה, רַב לְהוֹשִׁיעַ. מוֹרִיד הַטָּל. מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד, מְחַיֶּה הַכֹּל בְּרַחֲמִים רַבִּים, סוֹמֵךְ נוֹפְלִים, רוֹפֵא חוֹלִים, וּמְתִיר אֲסוּרִים, וּמְקַיֵּם אַמוּנָתוֹ לִישְׁנֵי עֶפְרַיִם. מִי כְמוֹךָ בְּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמָה לָךְ, מֶלֶךְ מִמִּית וּמְחַיֶּה וּמְצַמִּיחַ יְשׁוּעָה. וְנֶאֱמָן אֶתָּה לְהַחְיֹת כָּל חַי. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְחַיֶּה הַכֹּל:

ג. קדושת השם

אתה קדוש וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ, וְקִדּוּשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֵלָה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:

ד. דעת

אתה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת וּמְלַמֵּד לְאֲנוֹשׁ בִּינָה. חֲנִנּוּ מֵאֶתְךָ חֻכְמָה בִּינָה וְהִשְׁכַּל. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, חוֹנֵן הַדַּעַת:

ה. תשובה

הַשִּׁיבֵנו לְתוֹרָתְךָ, וְקִרְבָּנוּ לְעִבּוּדְךָ, וְהַחְזִירֵנוּ בְּתִשׁוּבָה שְׁלָמָה לְפָנֶיךָ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַרוֹצֵה בְּתִשׁוּבָה:

ו. סליחה

סָלַח לָנוּ כִּי חָטְאוּנוּ, מָחַל לָנוּ כִּי פָשַׁעְנוּ, כִּי מוֹחֵל וְסוֹלַח אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, חַנוּן הַמֵּרַבֵּה לְסָלוּחַ:

ז. גאולה

רְאֵה בְּעֵינֵינוּ, וְרִיבָה רִיבָנוּ, וּגְאֹלֵנוּ מִהֲרָה גְּאֹלָה שְׁלָמָה, כִּי גוֹאֵל חֲזָק אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, גוֹאֵל יִשְׂרָאֵל:

ח. רפואה

רְפָאוּנוּ יְהוָה וְנִרְפָא. הוֹשִׁיעֵנו וְנוֹשְׁעָה, כִּי תִהְלָתֵנוּ אֶתָּה, וְהַעֲלֵה רְפוּאָה שְׁלָמָה לְכָל מְכּוּתֵינוּ, כִּי אֵל מֶלֶךְ רוֹפֵא נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, רוֹפֵא חוֹלִים:

ט. ברכת השנים

בָּרַךְ עָלֵינוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֵת הַשָּׁנָה הַזֹּאת וְאֵת כָּל־מִינֵי תְבוּאֹתֶיהָ לְטוֹבָה. וְתֵן בְּרָכָה עַל כָּל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וְשִׁבְעֵנו מִטוֹבָה, וּבָרַךְ שְׁנַתְנוּ כְּשָׁנִים הַטּוֹבוֹת. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְבָרַךְ הַשָּׁנִים:

י. קיבוץ גלויות

תִּקַּע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחִירוֹתֵנוּ, וְשֵׂא נֶס לְקִבְּץ גְּלוּתֵינוּ וְקִבְּץ נְדָחֵנוּ מֵאֲרָבַע כְּנָפוֹת הָאָרֶץ לְאֲרָצֵנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְקַבֵּץ נְדָחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

יא. השבת המשפט

הַשִּׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבָרָאשׁוּנָה, וְיִוַּעֲצֵנוּ כְּבַתְּחִלָּה. וְהִסֵּר מִמֶּנּוּ יָגוֹן וְאֲנָחָה, וּמְלוּךְ עָלֵינוּ אַתָּה יְהוָה לְבִדְדָךְ. בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים, וְצַדִּיקָנוּ בְּמִשְׁפָּט: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט:

יב. על הרשעה

הַתּוֹעִים אֵלֶיךָ יְשׁוּבוּ, וְכֹל הַרְשָׁעָה תֵּאבֵד וְהַזְדוֹן תִּכְנִיעַ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ.

ברכת נחם ליום הזיכרון לשואה ולגבורה
מוסיפים את אחד מנוסחי הברכה:

נוסח א:

נחם ה' אֱלֹהֵינוּ, אֵת עַמְךָ יִשְׂרָאֵל,
שְׂאֲרִית הַפְּלִיטָה, אֹד מְצַל מֵאֵשׁ,
כִּי בְשֶׁבֶת אֲבוֹתֵינוּ בָּטַח בְּגִלוּתָם
קָם עֲלֵיהֶם שׁוֹנֵא אֲכָזָר מְכַל, גּוֹי עַז
פָּנִים אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָּנִים לְזָקֵן, וְנָעַר
לֹא יָחוּן, וְאָמַר: "לָכוּ וְנִכְחִידֵם מִגּוֹי
וְלֹא יִזְכֹּר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד". לְבִי לְבִי
עַל חֲלָלֵיהֶם, מְעִי מְעִי עַל חֲלָלֵיהֶם -
וּמֵאֲנָה נִפְשֵׁי לְהַנְחֵם, עָלֵי הָיוּ כְלָנָה.
וְאָף עַל פִּי כֹן וְלִמְרוֹת הַכֹּל "נִצַּח
יִשְׂרָאֵל לֹא יִשְׁקָר".

נוסח א:
מתוך סידור
התפילה
של התנועה
המסורתית

נוסח ב:

נחם ה' אֱלֹהֵינוּ אֵת
עַמְךָ יִשְׂרָאֵל הָאֲבֵל עַל
בְּנָיו וּבְנוֹתָיו שֶׁנִּסְפּוּ
וְעַל קְהֵלוֹת יִשְׂרָאֵל
שֶׁנִּחְרְבוּ. צִיּוֹן בְּמַר תִּבְכֶּה
וִירוּשָׁלַיִם תִּתֵּן קוֹלָהּ.
לְבִי עַל חֲלָלֵיהֶם. מְעִי
עַל חֲלָלֵיהֶם. כִּי אַתָּה ה'
הַקִּמְתָּ מֵעַפְרָן דָּל, מֵאֲשַׁפֵּת
הַרְמַתְּ אֲבִיוֹן וּבְרָצוֹן
הַעֲמַדְתָּ לְהַרְרִינוּ עוֹ.

נוסח ב:
הרב יהורם
מזור

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, שׁוֹבֵר רָשָׁע וּמְכַנְיַע זָדוֹן:

עת, ערב ובקר וצהרים. הטוב, כי לא כלו רחמיך, והמרחם, כי לא תמו חסדיך, כי מעולם קוינו לך:

ועל כלם יתברך ויתרום ויתנשא שמך מלכנו תמיד לעולם ועד. וכל החיים יודוך סלה, ויהללו את שמך באמת, האל ישועתנו ועזרתנו סלה. ברוך אתה יהוה, הטוב שמך ולך נאה להודות:

יט. ברכת שלום

שלום רב על ישראל עמך תשים לעולם. כי אתה הוא מלך אדון לכל השלום. וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל ואת כל העמים בכל עת ובכל שעה בשלומך. ברוך אתה יהוה, עושה השלום:

בתר צלותא - מר בריה דרבינא

אלהי, נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה, ולמקללי נפשי תדום, ונפשי כעפר לכל תהיה. פתח לבי בתורתך, ובמצותיך תרדוף נפשי. וכל החושבים עלי רעה, מהרה הפך עצתם וקלקל מחשבותם. עשה למען שמך, עשה למען מינך, עשה למען תורתך, עשה למען קדשתך. למען יחלצון ידידיך הושיעה מינך וענני:

יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך, יהוה צורי וגאלי.

עושה שלום במרומו, הוא יעשה שלום עלינו, ועל כל ישראל ועל כל יושבי תבל ואמרו: אמן:

ברכות יז

תהלים ט

שם יט

כוונה לתפילה אישית

אחד או יותר מן המקראות הבאים ניתנים לקריאה ככוונה לפני התפילה האישית:

א. תפילה

עַל כָּל כַּנְפִים נִשְׁמָחוּ לְצַמַּח
וְלֹא הִגְבִּיהוּ עוֹף;
עַל גִּיל אֲשֶׁר הִמְרִיא לְשַׂמַּח
וְצָנַח עָרוֹף –
שְׂאֵי, נִפְשֵׁי, תְּפִילָּה.
עַל כָּל חֲלוּם אֲשֶׁר נָפַל עַל סֵלַע –
גְּלוּי-עֵינַיִם, מִשְׁתוֹקֵק;
עַל שִׁיר, שֶׁהִתְנַגַּן בְּמַרְחָקִים כְּפֶלֶא
וַיִּחַנֵּק –
שְׂאֵי, נִפְשֵׁי, תְּפִילָּה.
עַל כָּל אֲשֶׁר נָשָׂא נִפְשׁוֹ לְהַעֲלוֹת
בְּעַמֻּק-הַבְּכָא;
עַל כָּל אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ לְהַגְלוֹת
וְלֹא זָכָה –
שְׂאֵי, נִפְשֵׁי, תְּפִילָּה.

ב. נדר

עַל דַּעַת עֵינֵי שְׂרָאוֹ אֶת הַשְּׂכּוּל
וְעַמְּסוֹ זַעְקוֹת עַל לְבֵי הַשְּׁחוּחַ,
עַל דַּעַת רַחֲמֵי שְׁהוּרוֹנֵי לְמַחֵל,
עַד בָּאוּ יָמִים שְׂאִימוֹ מִלְּסֵלַח, –
נִדְרָתִי הַנִּדָּר: לְזַכֵּר אֶת הַכֹּל.
לְזַכֵּר – וְדָבָר לֹא לְשַׂכַּח.
דָּבָר לֹא לְשַׂכַּח – עַד דּוֹר עֲשִׂירִי,
עַד שֶׁן עֲלָבוֹנֵי עַד כָּלֶם, עַד כָּלֶהֶם,
עַד יִכְלוּ כָּל שְׁבֻטֵי מוֹסְרִי.
קוֹנֵם אִם לְרִיק יַעֲבֹר לַיִל הַזֶּעֶם,
קוֹנֵם אִם לְבִקְרָא אֶחָזֵר לְסוּרִי
וּמְאוּם לֹא אֶלְמַד גַּם הַפְּעֵם.

משה בסוק

אברהם
שלונסקי

ג. כְּתוּב בְּעֶפְרוֹן בְּקֶרֶן הַחַתּוּם

כָּאֵן בְּמִשְׁלוֹחַ הַזֶּה
אָנִי חוֹה
עִם הַבֵּל בְּנִי
אִם תִּרְאוּ אֶת בְּנֵי הַגָּדוֹל
קִיּוֹ בֶן אָדָם
תִּגִּידוּ לוֹ שְׂאֲנִי

-- ת פ י ל ה א י ש י ת ב ד ו מ י ה --

אֵלֵי, אֵלֵי.
שְׁלֵא יִגְמַר לְעוֹלָם,
הַחוּל וְהַיָּם, רְשָׁרוּשׁ שֶׁל הַיָּםִים,
בְּרֶק הַשָּׁמַיִם,
תְּפִלַּת הָאָדָם.

השיר "הליכה
לקיסריה"
נכתב על ידי
חנה סנוש
בשנת 1942
בקיבוץ
שדות ים

כוונות לספירת העומר

משמעויות רבות ניתנו במרוצת הדורות למצווה של ספירת העומר. אחת מהן מציעה כי הספירה נועדה להדגיש כי בין הג החירות לחג מתן תורה, ובין בית העבדים לארץ המובטחת, עלינו להכיר בערכו הייחודי והמקודש של כל יום בפני עצמו. בליל יום הזיכרון לשואה ולגבורה, עת הנפש כורעת תחת ממדי הזוועה והאסון, מזכירה לנו ספירת העומר, כי כל אחד ואחת משישים ריבוא אחינו ואחיותינו, היה עולם שלם בפני עצמו, יחיד ומיוחד, אחד ואין שני לו.

הרב גלעד קריב

מסורת הקבלה מייחסת כל אחד משבעת השבועות של ספירת העומר לאחת מן הספירות של עולם האצילות. יום הזיכרון לשואה ולגבורה מצוין בשבוע השני של ספירת העומר העומד כנגד ספירת הדין היא הקוטב הנגדי לספירת החסד. הדין אמור לבטא את שלטון הבורא בעולמנו, אבל הוא פותח שער גם ל"דין הקשה" – לרוע, לחורבן ולטומאה.

הרב יהודע עמיר והרבה נעמה דפני קלן

ספירת הדין מכונה גם ספירת גבורה. את תפילתנו הערב הזה אנו מייחדים גם לגבורת הדבקות בחיים; לגבורת הזועקים נגד אובדן האמונה בחיים, באדם ובאל; לגבורת המתעקשות לשוב ולבנות, לברות המבקשים להפיח רוח חיים בעצמות היבשות.

על הזעקה שבשתיקה

סיפור מדרשי ידוע (בבלי מנחות כט ע"ב), מספר על משה, שבשעה שבא לקבל תורה הובא אל בית מדרשו של רבי עקיבא. משה, נפעם מחכמתו המופלאה של זה האחרון. אמר לפניו [לאל]; רבונו של עולם, הראיתני תורתו; הראני שכרו. אמר לו: חזור לאחוריך. חזר לאחוריו וראה ששוקלין בשר במקולין. אמר לפניו: רבונו של עולם, זו תורה וזו שכרה? אמר לו: שתוק! כך עלה במחשבה לפני. על שאלתו-זעקתו הנוראה 'אין דין ואין דיין', אין בעל המדרש יכול, אלא לשים בפי האל את התשובה שאינה תשובה: 'כך עלה במחשבה לפני'. בבחירתו לתאר כך את דברי משה והאל הוא עושה

את ההפך המוחלט מן הציווי שהוא שם בפי האל. הוא אינו שותק אלא מציב את שאלת האמונה במלוא חומריותה ומורכבותה. מה עשה משה? האם שתק או שמא המשיך והטיח דברים כלפי מעלה? מה הייתה בשבילו משמעותה של קבלת התורה לאחר דו שיח מצמרר זה? איננו יודעים. די לבעל המדרש שזעקתו של משה ותשובתו לא-תשובתו של האל יהדהדו באוזנינו. יותר מכך אינו רוצה, ואולי אינו יכול, לומר.

אַתָּה הָרֵאשׁוֹן וְאַתָּה הַנִּשְׁאָר אַחֲרוֹן,
כִּי יִפְּלֵא מִמֶּךָ מִשְׁפָּט בֵּין דִּין לְדִין
בֵּין דָּם לְדָם,
הַקּוֹשֵׁב לְלִבֵּי הַקּוֹשֶׁה בְּדִין, רֵאָה אֶת עֵינָי.
מִשְׁתַּפֵּי-הַפְּעֵלָה שֶׁלָּךְ, מִיכָאֵל, גְּבֻרֵי־אֵל,
עוֹמְדִים וּמוֹדִים
שְׂאֵמְרָת: נַעֲשֵׂה אָדָם,
וְהֵם אָמְרוּ אָמֵן.

עדות אחרת,
דן פגיס

סדר ספירת העומר

הַנְּנִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקַיִם מִצּוֹת עֲשֵׂה שֶׁל סְפִירַת הָעוֹמֵר כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב
בְּתוֹרָה:
וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמִּחֶרֶת הַשַּׁבָּת מִיוֹם הַבֵּיאָכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה
שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימַת תְּהִינָה: עַד מִמִּחֶרֶת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִת תִּסְפְּרוּ
חֲמִשִּׁים יוֹם:
וְיֵהִי נַעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ
כּוֹנְנָהוּ:
לְמִנּוֹת יְמֵינוּ כֵּן הוֹדַע. וְנִבֵּא לְבַב חֲכָמָה:

ויקרא כג

תהלים צ

שם

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל
סְפִירַת הָעוֹמֵר:

אם חל יום השואה במועדו המקורי, כ"ז ניסן:

היום שְׁנַיִם עָשָׂר יוֹם שֶׁהֵם שְׁבוּעַ אֶחָד וְחִמִּישָׁה יָמִים לְעֹמֶר.

אם יום השואה הוקדם ליום חמישי, כ"ו ניסן

היום אֶחָד עָשָׂר יוֹם שֶׁהֵם שְׁבוּעַ אֶחָד וְאַרְבָּעָה יָמִים לְעֹמֶר.

אם יום השואה נדחה ליום שני, כ"ח ניסן

היום שְׁלֹשָׁה עָשָׂר יוֹם שֶׁהֵם שְׁבוּעַ אֶחָד וְשִׁישָׁה יָמִים לְעֹמֶר.

תפילת אב הרחמים

תפילת "אב הרחמים" הנאמרת בקהילות אשכנז לאחר קריאת התורה בבוקר שבת נתחברה בעקבות גזרות תתנ"ו - הטבח בקהילות עמק הריינוס במהלך מסע הצלב הראשון. במהלך השנה לא נאמרת תפילה זו בשבתות מברכים (השבתות שלפני ראשי החודשים) ובשבתות בהן נוהגים שמחה, כדוגמת שבתות חוה"מ או שבתות בהן ישנו חתן בקרב המתפללים. למרות זאת נוהגים לומר תפילה זו בשבת מברכים של חודש אייר ושבת מברכים של חודש סיוון, במהלך ימי ספירת העומר, משום שבמהלך ימים אלו התחולל הטבח.

אָב הַרְחָמִים שׁוֹכֵן מְרוֹמִים, בְּרַחֲמֵי הָעֲצוּמִים הוּא יִפְקֹד בְּרַחֲמִים
הַחֲסִידִים וְהַיִּשְׂרָאֵלִים וְהַתְּמִימִים, קְהֵלוֹת הַקִּדְּשׁ שֶׁמְסָרוּ נַפְשָׁם עַל
קִדְּשַׁת הַשֵּׁם. הַנְּאֻהָבִים וְהַנְּעִימִים בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרְדוּ.
מְנַשְׂרִים קְלוֹ וּמְאַרְיֹת גְּבוּרוֹ. יִזְכְּרֵם אֱלֹהֵינוּ לְטוֹבָה עִם שְׂאֵר צְדִיקֵי
עוֹלָם.

מתוך תפילת
אב הרחמים

קִינּוֹת לַלַּיִל יוֹם הַשּׁוֹאָה

הקִינָה היא סוגת תפילה בה השתמשו ברגעי צער וחורבן. הקִינּוֹת הידועות והמוכרות ביותר הן קִינּוֹת צוּם תשעה באב. מלבד הקִינּוֹת על חורבן בתי המקדש צורפו לסדר הקִינּוֹת ביום זה גם קִינּוֹת על חורבן של קהילות יהודיות שונות במרוצת הדורות. בנוסף נהגו גם לומר קִינּוֹת במהלך לווית המת וימי האבלות. לאחר השואה נתחברו מספר קִינּוֹת העושות שימוש במטבעות הלשון והדפוסים הספרותיים של הקִינּוֹת המסורתיות.

וְעַל אֵלֶּה אָנִי בּוֹכֶיָה

קִינָה לזכר חורבן קהילות אשכנז בעת מסע הצלב

מִי יִתֵּן רֵאשֵׁי מַיִם וְעֵינַי מְקוֹר נוֹזְלִי, וְאַבְכָּה כָּל יְמוֹתַי וְלַיְלִי, עַל חֲלָלֵי טְפֵי וְעוֹלָלִי, וְיִשִּׁישֵׁי קְהֵלִי, וְאַתֶּם עֲנוּ אָבוּי וְאוֹי וְאַלְלִי, וּבָכְן בְּכָה בְּכָה רַב וְהָרַב.

עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל עַם יִי כִּי נִפְלוּ בְּחָרְב:

וְדָמוֹעַ תִּדְמַע עֵינַי וְאַלְכָּה לִי שְׂדֵה בּוֹכִים, וְאַבְכָּה עִמִּי מְרֵי לֵבָב הַנְּבוֹכִים, עַל בְּתוּלוֹת הַיְּפּוֹת וְיִלְדֵים הָרִכִּים בְּסַפְרֵיהֶם נִכְרָכִים, וְלִטְבַח נִמְשָׁכִים, אֲדָמוּ עֶצֶם מִפְּנִינִים סַפִּירִים וְנוֹפְכִים, כְּמוֹ טֵיט חוּצוֹת נְדָשִׁים וְנִשְׁלָכִים, סוּרוּ טֵמָא קְרָאוּ לָמוּ מִלְקָרַב.

עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל עַם יִי כִּי נִפְלוּ בְּחָרְב:

וְעַל אֵלֶּה אָנִי בּוֹכֶיָה וְלִבִּי נָהֵם נְהִימוֹת, וְאַקְרָא לְמִקְוֵנוֹת וְאֵל הַחֲכָמוֹת, אֵלֵי וְאַלִּיָּה כָּלֶם הוֹמוֹת, הִישׁ מְכָאוֹב לְמְכָאוֹבֵי לְדָמוֹת, מִחוּץ תִּשְׁכַּל חָרַב וּמִחֲדָרִים אֵימוֹת, חֲלָלֵי חֲלָלֵי חָרַב מְטָלִים עֲרָמִים וְעֲרָמוֹת, נְבִלְתָם כְּסוּחָה לְחֵית אֶרֶץ וּבְהֵמוֹת, יוֹנֵק עִם אִישׁ שִׁיבָה עֲלָמִים וְעֲלָמוֹת, מִתְעַתְעִים בְּמוֹ מוֹנֵי וּמְרַבִּים כְּלָמוֹת, אֵיָה אֵלֶּהִימו אֲמָרוּ צוֹר הָקִיּוּ בוֹ עַד מוֹת...

עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל עַם יִי כִּי נִפְלוּ בְּחָרְב:

רבי יהודה
בן קלונימוס,
בן לקהילת
מגנצא, היה
עד לגזרות
תתנ"ו (1096)
- הפרעות
ביהודי
אשכנז בעת
מסע הצלב
הראשון.

קינות שנתחברו בעקבות השואה ולזכר קדושיה

אלי אלי

אֵלֵי אֵלֵי נַפְשֵׁי בְּכִי
וְזַעֲקֵי בֵּת יִשְׂרָאֵל
מִסֶּפֶד שְׂאֵי וְהִתְפַּחֵי
אֲכֹלָה הָאֵשׁ בְּיִשְׂרָאֵל

עַל טֶבַח עִם אֲשֶׁר הוּכַן
יִסּוּרֵי שְׂכוֹל אֲשֶׁדוּת דָּמִים
זָקֵן גַּם טַף לֹא רוּחָם
עַל עֵקֶדָה קָרְבָן תָּמִים

עַל עוֹלָלִים גְּמוּלֵי חֶלֶב
הַמְרוּטָשִׁים לְפִי צוּרִים
וְעַל דָּמָם אֲשֶׁר זָב
בְּרֹאשׁ חוּצוֹת לְעֵין הוֹרִים

עַל הַקְּהֵלוֹת הַשׁוֹמְמוֹת
וְעַל חוֹרְבֵן מִקְדָּשֵׁי אֵל
יְקוּדֵי לֶהֱב שְׁלֵהבוֹת
עָרֵי פֶּאֶר בְּיִשְׂרָאֵל

עָלֵי דוֹרוֹת אֲשֶׁר נִגְדְּעוּ
דָּמֵי אָבוֹת עַל דָּמֵי בָּנִים
בְּגִיא אוֹשְׁבֵיץ תָּמוּ גֹעוּ
עָלֵי מוֹקְדוֹת הַכֶּבֶשׂנִים

עָלֵי כְּלוּאִים חֲגוּרֵי שֶׁקַּ
הַנְּמַקִּים בְּרַבְבוּתֵיהֶם
בְּטַרְבְּלִינְקֵי וּמִדְּנֶקַּ
וְאִין מְלַקֵּט עֲצָמוֹתֵיהֶם

הקינה 'אלי
אל' נתחברה
על ידי
יהודה לייב
ביאלר (ורשה
1945)

עָלִי קְרוֹנוֹת צְפוּפֵי אֶדָם
אֲשֶׁר רוּפְדוּ גְפְרִית וְסִיד
צַחֵי צֶמָא כְּכֹלוֹת נַפְשָׁם
צַעֲקוּ מִים וְאִין מוֹשִׁיט

עָלִי בְנוֹת אֲשֶׁר עוֹלְפוּ
רַעֲיוֹת בְּנַפְשָׁן שְׁלַחוּ יָדָן
צ"ג הַטְּהוּרוֹת יְהִדְיוּ נִסְפוּ
וְלֹא חוֹלַל תַּם כְּבוֹדָן

עָלִי קְפוּאִים בְּשִׁדּוֹת שְׁלָגִים
יְלָדִים רְכִים בְּחִיק אִמָּהוֹת
וְעַל קְדוּשִׁים הַשׁוֹאֲגִים
קְבוּרֵי חַיִּים מֵתוּךְ בּוֹרוֹת

עָלִי גּוֹיִלִים הַמְּחוּלְלִים
בִּידֵי נְאֻצִים מְנַאֲצֵי אֵל
טְרוּפִים קְרוּעִים וּמְגֻאֲלִים
בֵּין אֲשֵׁפְתוֹת וְאִין גּוֹאֵל

עַל צְדִיקִים עֲנִי עוֹלָם
נְדִיבֵי עִם הוֹגֵי תוֹרָה
בְּתֹאֵי רַעַל נְחַנֵּק קוֹלָם
נִפְלָה כְּבִתְהָ הַמְּנוּרָה

עָלִי נַעַר פְּרַחֵי הָעֵם
חֲלוּצֵי קָרֵב, כְּפִירֵי מְרִי
מוֹל זְדוּנִים שׁוֹפְכֵי הַדָּם
הַשְּׁתַּלְהֲבוּ רִשְׁפֵי חֲרֵי

עַל נְהוֹרוֹת דָּם וּבְכִי
נִקְמַת בְּרִית בְּלֵב שְׁמוּרָה
בְּקָרֵב גִּטּוֹ לְלֹא רְהִי
נְחֻשֶׁף הָעֵז טֹמִיר גְּבוּרָה

עָלִי קְדוּשׁ הַשֵּׁם וְעַם
וְעַל נִקְמַת דָּם טְהוּרִים
בְּתַעֲצוּמוֹת מְסֵרוֹ נִפְשָׁם
לְחַמּוּ נִפְלוֹ הַגְּבוּרִים

עָלִי גְבוּר עַל בְּמַתִּי עַד
כְּנֹר תְּמִיד בְּהוֹד זְרָחִים
כָּל נֹטֶף דָּם קָרֵבֵן לְשֵׁד
נִזְכָּר עַד נִצַּח נִצָּחִים

עַל שֹׁבֵר עִם נִשְׂאָ קִינָה
כְּבוֹלֵי יְגוֹן עֲטוּיֵי שׁוֹאָה
הַלְנִצַּח תִּאֲפִיל שְׁנָאָה
וְלֹא תִפְרֹשׁ הַנְּגָהָה

רְאֵה אֱלֹהִים עוֹרֵי צַפְד
נִפְל לְבִי שׁוֹנְאֵי קָמִים
הַקְּשִׁיבָה שׁוֹעֵי חִישָׁה מִפְּלֹט
הַצִּילָה נִפְשֵׁי מֵאֲנִשֵׁי דָמִים

איך על אחי

איך על אחי נגזר דין ונחתם
בחותם של טיט וחותם של דם
קם גוי עליהם להמם לאבדם
כמו גויות נסחבו מביתם
העל דמם תכפר אדמתם
כמו גויות נסחבו מביתם
העל דמם תכפר אדמתם

והוטר פארם ונקרע אבנטם
וגלח זקנם נגזזו פאותם
הוד מחמדיו קרע זר הפשיטם
פאר יונקותיו קצץ כרתם

העל דמם תכפר אדמתם
העל דמם תכפר אדמתם

והוצגו עירומות תוך קהל נערוותם
ננעצו ספינים תוך ארון פרכתם
ודמם לא בצבץ רק זרם בינותם
ורתח לא שקט בדם בנותם
העל דמם תכפר אדמתם

ורתח לא שקט בדם בנותם
העל דמם תכפר אדמתם

לא בדם חסידיים וגדולי רבותם
לא עת אל סלע נפץ עולל יונק תם
איך חללה שבועתם ובריתם
נשטמה שועתם ונדמה תפלתם

הֶעֱלַ דָּמָם תִּכְפֹּר אֲדַמְתֶּם

הֶעֱלַ דָּמָם תִּכְפֹּר אֲדַמְתֶּם

נִדְחֶפּוּ וּבָהֲלוּ תוֹךְ קְרוֹנוֹת בְּהֶמְתֶּם

עִם יְלִדֵיהֶם נְפוּחִים וְקוֹל בְּכִיֶתֶם

לֹא קָרַע רִקְיעַיִם רַק קָרַע לְבוֹתֶם

לֹא חָמַל עֲלֵיהֶם אִישׁ בְּצִאתֶם

הֶעֱלַ דָּמָם תִּכְפֹּר אֲדַמְתֶּם

לֹא חָמַל עֲלֵיהֶם אִישׁ בְּצִאתֶם

הֶעֱלַ דָּמָם תִּכְפֹּר אֲדַמְתֶּם

נֶאֱסָפוּ כְּדָגֵי יָם וְהוּבְלוּ כְּשֶׂה תָם

אֵי מְדוֹר בְּשָׂמַיִם נִחְתְּמָה גְזֵרְתֶם

וּמָה טוֹד עֲקָדְתֶם וְדָתֶם

אֵי אוֹתוֹתֶם וְנִיחוּחַ עֲבוֹדְתֶם

הֶעֱלַ דָּמָם תִּכְפֹּר אֲדַמְתֶּם

הֶעֱלַ דָּמָם תִּכְפֹּר אֲדַמְתֶּם

הזכרת שמות ונשמות

**וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחֹמֹתַי יָד וְשֵׁם טוֹב מִבְּנִים וּמִבְּנוֹת,
שֵׁם עוֹלָם אֲתָן לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת.**

ישעיהו נו

לְכֹל אִישׁ אִישׁ יֵשׁ שֵׁם שֶׁנָּתַן לוֹ אֱלֹהִים וְנָתַנוּ לוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ,
לְכֹל אִישׁ אִישׁ יֵשׁ שֵׁם שֶׁנָּתַנוּ לוֹ קוֹמָתוֹ וְאִפְּן חֵיוֹכוֹ וְנָתַן לוֹ הָאָרִיג,
לְכֹל אִישׁ אִישׁ יֵשׁ שֵׁם שֶׁנָּתַנוּ לוֹ הֶהָרִים וְנָתַנוּ לוֹ כְּתָלָיו,
לְכֹל אִישׁ אִישׁ יֵשׁ שֵׁם שֶׁנָּתַנוּ לוֹ הַמְּזֻלוֹת וְנָתַנוּ לוֹ שְׂכָנָיו,
לְכֹל אִישׁ אִישׁ יֵשׁ שֵׁם שֶׁנָּתַנוּ לוֹ חֲטָאֵיו וְנָתַנָּה לוֹ כְּמִיָּהוּתוֹ,
לְכֹל אִישׁ אִישׁ יֵשׁ שֵׁם שֶׁנָּתַנוּ לוֹ שׁוֹנְאָיו וְנָתַנָּה לוֹ אֲהַבָּתוֹ,
לְכֹל אִישׁ אִישׁ יֵשׁ שֵׁם שֶׁנָּתַנוּ לוֹ חֲגָיו וְנָתַנָּה לוֹ מְלֶאכֶתוֹ,
לְכֹל אִישׁ אִישׁ יֵשׁ שֵׁם שֶׁנָּתַנוּ לוֹ תְּקוּפוֹת הַשָּׁנָה וְנָתַן לוֹ עוֹרוֹנוֹ,
לְכֹל אִישׁ אִישׁ יֵשׁ שֵׁם שֶׁנָּתַן לוֹ הַיָּם וְנָתַן לוֹ מוֹתוֹ.

זלדה

כאן ניתן לקיים את מעמד "לכל איש שם" ולהזמין את המתפללים
לציין את שמות בני משפחתם שנספו בשואה, או לעבור ישירות
לאמירת ה"יזכור"

יזכור בעבור בני משפחה שנספו בשואה

יִזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נַשְׁמוֹת קְרוּבֵי, אֲשֶׁר נִסְפוּ בְּשׂוֹאָה (כאן ניתן
להזכיר שמות בני משפחה, קורבנות השואה). אָנָּה, תְּהַיְינָה
נַפְשׁוֹתֵם צְרוּרוֹת בְּצָרוֹר הַחַיִּים תַּחַת כְּנָפֵי הַשְּׂכִינָה, וְתֵהִי מְנוּחָתֵם
כְּבוֹד, וְיִנְוָחוּ בְּשָׁלוֹם עַל פְּזוּרֵי מִשְׁכְּבוֹתֵם. אָמֵן:

יזכר בעבור קורבנות השואה שלא הותירו אחריהם נצר ושריד

תפילת יזכר זו תאמר על ידי המתפללים שאינם מזכירים שמות בני משפחה או על ידי הקהל כולו.

יִזְכָּר אֱלֹהִים אֶת נַשְׁמוֹת אֲחֵינוּ וְאֲחֵיוֹתֵינוּ, אֲשֶׁר נִסְפוּ בְשׂוֹאָה, בְּלִי הוֹתֵר שְׂרִיד וְנֶצֶר. אָנָּה, בְּעֵבֹר שְׂאֲנוּ נוֹשְׂאִים תְּפִלָּה לְזִכְרָם וּלְעֹלֵי נַשְׁמָתָם, תִּהְיֶינָה נְפֻשׁוֹתָם צְרוּרוֹת בְּצִרוּר הַחַיִּים תַּחַת כְּנָפֵי הַשְּׂכִינָה, וְתִהְיֶינָה מְנוּחָתָם כְּבוֹד, וְיִנוּחוּ בְשָׁלוֹם עַל פְּזוּרֵי מִשְׁכְּבוֹתָם. אָמֵן:

הזכרת נשמות

אֵל מְלֵא רַחֲמִים שׁוֹכֵן בְּמְרוֹמִים, דִּין אֱלֻמְנוֹת וְאָבִי יְתוּמִים, הַמְצִיא מְנוּחָה נְכוֹנָה תַּחַת כְּנָפֵי הַשְּׂכִינָה, בְּמַעְלוֹת קְדוּשִׁים וּטְהוּרִים, כְּדָהָר הַרְקִיעַ מְזִהִירִים, לְנַשְׁמוֹת רַבּוֹת אֱלֹפֵי יִשְׂרָאֵל, אֲנָשִׁים נָשִׁים וְטָף, שֶׁנִּהְרְגוּ וְנִשְׁחַטוּ, שֶׁנִּחְנְקוּ וְנִשְׂרְפוּ וְשֶׁנִּקְבְּרוּ חַיִּים. כָּלֵם קְדוּשִׁים וּטְהוּרִים, וּבָהֶם גְּאוּנִים וְצַדִּיקִים, אֲרֻזֵי הַלְּבָנוֹן וְאֲדִירֵי הַתּוֹרָה.

אָנָּה, בְּעַל הַרְחָמִים, הַסְּתִירֵם בְּסִתְרֵי כְּנָפֵינוּ לְעוֹלָמִים, וְצָרַר בְּצִרוּר הַחַיִּים אֶת נַשְׁמוֹתָם יְהוָה הוּא נִחַלְתָּם.

אֲרָץ אֵל תִּכְסֵי דָמָם וְאֵל יְהִי מְקוֹם לְזַעְקָתָם. בְּזִכּוֹתָם יִשׁוּבוּ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל לְאַחֲזָתָם, וִיהִיו חַיֵּינוּ יָד וּשְׁם לְזִכְרָם. יַעֲמְדוּ הַקְּדוּשִׁים לְגוֹרְלָם לְזִכְרוֹן לְפָנֶי יְהוָה תְּמִיד וְיִנוּחוּ בְשָׁלוֹם עַל מִשְׁכְּבוֹתָם.

וְנֹאמַר: אָמֵן:

כוונות לאמירת הקדיש

אחד או יותר מן הקטעים הבאים ניתנים לאמירה ככוונה לפני אמירת הקדיש:

א. קדיש

יִתְגַּדַּל אוֹשׁוּיָךְ. וְיִתְקַדַּשׁ. מִיְדָאֲנֶךָ. שְׁמֵהּ רַבָּא. טְרַבְּלֵינְקָה. אָמֵן.
בוֹכְנֹלָאד.

יִתְגַּדַּל מְאוּטְהַאזֶן. וְיִתְקַדַּשׁ. בְּלִזֶן, שְׁמֵהּ רַבָּא. סוּבִיבוּר. אָמֵן.
חֶלְמֵנוּ.

יִתְגַּדַּל פּוֹנָאר. וְיִתְקַדַּשׁ. טְרַזִּינְשֶׁט. שְׁמֵהּ רַבָּא. וְרִשָּׁה. אָמֵן. וּלְנָה.
יִתְגַּדַּל. סְקָארִז'סְקִי. וְיִתְקַדַּשׁ. בְּרִגֶן-בְּלִזֶן. שְׁמֵהּ רַבָּא. יְאֵנוּב. אָמֵן.
דוֹרָה.

יִתְגַּדַּל נוֹיִנְגָמָה. וְיִתְקַדַּשׁ. פּוֹסְטְקוּב.
שְׁמֵהּ רַבָּא. אָמֵן.

אנדרה שורץ-
בארט

ב. פגשתי את אלוהים

בְּפֹלִין פִּגְשִׁיתִי אֶת אֱלֹהִים
גַּם הוּא בָא לְקָבֵר אֲבוֹת

רְאִיתִי אוֹתוֹ מִדְּדָה
מִמְצָבָה לְמִצְבָּה מֵאֲבֹן לְאֲבֹן
מִתְבוֹנֵן מִתְבוֹנֵן וּמְחַרֵּשׁ

בְּמִיְדָאֲנֶךָ הוּא הִתְפַּלֵּל עִם הַמֵּתִים
וּבְקֶשׁ סְלִיחָתָם

בְּטְרַבְּלֵינְקָה הוּא כָרַע בְּרֶךְ
מֵאֲחוּרֵי הַסְּלָעִים
הִכָּה עַל חֲטָא וְהִתְנַדָּה

בְּנִרְשָׁה הוּא הִתְבוֹנֵן בְּאַנְדְרִטְט אַנִּילְבִּיץ'
וְתָמָה עַל גְּבוּרַת הַמַּעֲשִׂים

יונה הדרי

בְּדֶרֶךְ שְׁאֵלֹתַי אוֹתוֹ
 אֵיפֹה הִיִּית אֶז?
 הוּא הַתְּבוּנָן בֵּי נְבוֹךְ
 וְעֵינָיו זָלְגוּ דְמָעוֹת
 אוֹלֵי הוּא הַתְּחַרֵּט
 עַל מָה שֶׁעָשָׂה,
 וְאוֹלֵי עַל מָה שֶׁלֹּא עָשָׂה

 לְאוֹשׁוּיָךְ וּבִירְקָנָאוּ
 הוּא כָּבֵר לֹא הִגִּיעַ
 גַּם לְאַלֹהִים יֵשׁ כּוֹחַ סָבֵל
 מִגָּבֵל

הקהל אומר יחד את קדיש האבלים

וַתִּגְדַּל וַיִּתְקַדֵּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. בְּעֵלְמָא דִּי בְרָא כְרַעוּתָהּ, וַיִּמְלִיךְ
 מַלְכוּתָהּ, בְּחֵיכּוֹן וּבִיּוֹמֵיכּוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּעַגְלָא וּבְזַמָּן
 קָרִיב וְאִמְרוּ: אָמֵן. יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמָא וּלְעָלְמֵי עָלְמֵי־א:
 וַיִּתְבָּרַךְ וַיִּשְׁתַּבַּח וַיִּתְפָּאֵר וַיִּתְרוֹמֵם וַיִּתְנַשֵּׂא וַיִּתְהַדָּר וַיִּתְעַלֶּה וַיִּתְהַלָּל
 שְׁמֵהּ דְקָדְדָשָׁא בְרִיךְ הוּא לְעֵלְא מִן כָּל בְּרַכְתָּא שִׁירְתָּא, תְּשַׁבְּחָתָא
 וְנַחְמָתָא, דְאַמִּירָן בְּעֵלְמָא. וְאִמְרוּ: אָמֵן:
 יְהֵא שְׁלֵמָא רַבָּא מִן שְׁמֵי־א וְחַיִּים עֲלֵנוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל. וְאִמְרוּ אָמֵן:
 עוֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּמְרוֹמָיו, הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עֲלֵינוּ, וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְעַל
 כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל וְאִמְרוּ: אָמֵן:

"למען ידעו דור אחרון" - פרקי עדות והגות

תהילים עח ו :

בשלב זה של התפילה ניתן לשלב פרקי עדות או פרקי הגות
 מעניינינו של היום (מבחר פרקי הגות מופיע בסוף אוגדן התפילה)

כוונה לתפילת עלינו לשבח

ניתן להקדים לתפילת עלינו לשבח את המקרא הבא ככוונה.

יום כיפור.

השכונה בשירות הסליחה. הבתים התרוקנו מאדם. ביום ההוא היה בית אחד לכולם – בית הכנסת של גוטה. בימי חול שימש הבית למגורים ובימי קודש הפך לבית האלוהים. ספרי קודש ותשמישי קדושה השתלבו בסלון התפילה עם כיסאות, שולחן וספה. חדר השינה הוסב והיה לעזרת הנשים החסודות, והול הדירה הפריד כהלכה בין המתפללים למתפללות. החלל נוכח ארון הקודש התמלא שורות מתפללים עוטי טליתות. בחצר דשא, ובדשא ילדים משחקים: תופסת, מחבואים, חמור ארוך וקפיצה משולשת. המתנ"ס האלוהי שקק.

הלנה, כמו האחרים, הכינה עצמה ליום הכיפורים. טרם יום לבשה לבן, עטפה ראשה במטפחת משי לבנה, ספק טלית ספק הינומה, ועמדה מתבוננת ממרפסת ביתה בקומה השנייה אל בית הכנסת שממול. "מתי יהיה ה'יזכור'?" שאלה את המתכנסים לתפילה, "אני חייבת להזכיר כמה דברים להם ולאֵלוהים". ואותי שלחה לחצר המשחקים.

בכל שנה, כנראה לפי תכנון מוקדם, עמד לשירותה ילד תורן שצעק מהחצר: "הלנה, הלנה, ה'יזכור' הוא הבא בתור!" הלנה היתה נעלמת מהמרפסת וכהרף עין היתה עומדת נוכח ארון הקודש בבית הכנסת. ובאחת הושלך הס.

כל עוטי הטליתות נדהמים: "הרי זו רחבת גברים!" – מבוכה.

בתחילה עוד היו מסבירים: "זו טעות, תעברי לחדר הסמוך". היא היתה מישירה מבט ומבהירה: "זו לא טעות, אני במקום הנכון". ובתנועה חדה הייתה מפנה גבה למתפללים, פניה אל ארון הקודש, וקולה רועם בדממה: "על דעת המקום ועל דעת הקהל, אני, הלנה, מציגה של משפחה שנכחדה, באתי לפני כבודך, בשם נדר שנדרתי, בשם תפקיד שלא אני בחרתי, אני מזכירה נשמות. ורק אתה יודע למה דווקא אני. אני עומדת פה במקומם; אילו הם היו הם

מתוך "למה לא באת לפני המלחמה" מאת ליזי דורון

עומדים ליד ארון הקודש ואני, אז גם אני הייתי במקומי".
ובאחת על סף הבכי, היתה מפנה מבט אל הקהל הנועץ עיניים
בגבה: "מה אתם מסתכלים?! זו בכלל לא אני, אני כל מי שאיננו
פה!" ושוב היתה משיבה פניה אל ארון הקודש. מכווצת היתה
כולה, ומטפחת המשי הלבנה, שנדמה היה תחילה שהיא ספק
טלית ספק הינומה, משנה צורה: הלנה בלבן כמו המת בתכריכיו.
אחי עוד רגע קל שוב החזירה מבט אל הקהל: "רק בשמות
פרטיים אקרא", התחייבה כמו בשבועה, "כדי שלא תתעכב הלילה
התפילה".

הרב נתן סימן, הבין שאחרת לא ניתן. והלנה היתה מונה את
השמות: "יזכור אלוהים את קובה, את משה, את אהרון, את זליג,
את יודל, את קלמן, את פנחס ואת אפרים..." תחילה את שמות
הגברים ואחר-כך את שמות הנשים: "את פרידה, את פפה, את
גולדה, את נינה..." אצבעות ידיה הארוכות והדקות נעות היו כמו
ועדת ביקורת בזו אחר זו, לכל שם אצבע, לכל אצבע שם, ופריסת
האצבעות מתואמת עם מספר השמות. והרשימה של הלנה ארוכה.
ובבית הכנסת שתיקה.

בקהל הגברים היה ניכר שיבש הגרון והתחלחלו העיניים, ובעזרת
הנשים העבירו ממחטות לעצור את הדמעות הניגרות. מארון
הקודש המשיכו לבקוע ניגונים, ובזה אחר זה עלו לאוויר השמות –
לכל שם בכי משלו. בסוף הרשימה כבר לא נשמע בכייה של הלנה,
אלא יבבה של מקהלה שלמה. לסיום היתה מודה לכל מי שעזר לה
לקיים שבועה, ויוצאת מבית התפילה.

קינת יום כיפור נמשכה כהלכתה.

כך, כל שנה, ביום כיפור בבית הכנסת בשכונה.

ובחצר, המשיכו הילדים במשחקים של יום הכיפורים.

כשהלנה נעלמה מהמרפסת, נעלמתי אני מחצר המשחקים ומן
החלון האחורי של בית הכנסת ראיתי את המתרחש אל מול קודש
הקודשים. הארון הסתיר את המראות, את המבט, את הכאב,
אבל לא יכול היה לקולות. תחילה שמעתי, אחר-כך הצצתי על
קצות האצבעות לראות, אחר-כך הספיקה מתיחת צוואר; וכך כל

שנה ידעתי יותר. כשהייתי מספיק גבוהה, נבנה בית כנסת אחר בשכונה, מפואר ומהודר, ובית הכנסת הזה נסגר. והלנה, בכל יום כיפור עמדה במרפסת ביתה ובשעת הזכרת נשמות קראה בשמות. בלי קהל, בלי רב, בלי מתפללים, רק בפני האלוהים.

תפילת "עלינו לשבח"

עֲלֵינוּ לְשַׁבַּח לְאֲדוֹן הַכֹּל, לְתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית.

שְׁהַבְדֵּלְנוּ מִן הַתּוֹעִים וְנִתֵּן לָנוּ	שְׁלֵא עֲשֵׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת
תּוֹרַת אֱמֶת וְחַיֵּי עוֹלָם נִטֵּעַ	וְלֹא שְׁמֵנוּ כְּמִשְׁפָּחוֹת
בְּתוֹכֵנוּ. כִּי כָּל הָעַמִּים יִלְכוּ	הָאֲדָמָה, שְׁלֵא שָׁם חִלְקֵנוּ
אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו.	כְּהֵם וּגּוֹרְלָנוּ כְּכֹל הַמוֹנִם.

וְאֲנַחְנוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים לְפָנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. שֶׁהוּא נוֹטֵה שְׁמַיִם וְיוֹסֵד אֶרֶץ, וּמוֹשֵׁב יְקָרוֹ בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל, וְשׁוֹכֵנֵת עִזּוֹ בְּגִבְהַי מְרוֹמִים. הוּא אֱלֹהֵינוּ, אֵין עוֹד. אֱמֶת מַלְכֵנוּ, אֶפְסֵ זוֹלָתוֹ, כְּכַתוּב בְּתוֹרָתוֹ: "וַיִּדְעַת הַיּוֹם וְהַשְּׁבוּת אֶל לַבְּרָךְ, כִּי יְהוּה הוּא הָאֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאֶרֶץ מִתַּחַת, אֵין עוֹד":

דברים ט

עַל כֵּן נִקְוָה לָךְ יְהוּה אֱלֹהֵינוּ לְרֵאוֹת מְהֵרָה בְּתַפְאֲרַת עֲזָךְ, לְהַעֲבִיר גְּלוּלִים מִן הָאֶרֶץ, וְהָאֱלִילִים כְּרוֹת יִכְרְתוּן, לְתַקּוֹן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שְׁדֵי, וְכָל בְּנֵי בָשָׂר יִקְרְאוּ בְּשִׁמְךָ. לְהַפְנוֹת אֵלֶיךָ כָּל רְשָׁעֵי אֶרֶץ. יִכִּירוּ וַיִּדְעוּ כָּל יוֹשְׁבֵי תְּבֵל, כִּי לָךְ תִּכְרַע כָּל בְּרָךְ, תִּשָּׁבַע כָּל לְשׁוֹן. לְפָנֶיךָ יְהוּה אֱלֹהֵינוּ יִכְרְעוּ וַיִּפְלוּ, וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ יִקָּר יִתְנוּ, וַיִּקְבְּלוּ כָּלֵם אֶת עַל מַלְכוּתְךָ, וְתִמְלוֹךְ עֲלֵיהֶם מְהֵרָה לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי הַמַּלְכוּת שְׁלָךְ הִיא וְלְעוֹלָמֵי עַד תִּמְלֹךְ בְּכַבוֹד, כְּכַתוּב בְּתוֹרָתְךָ:

"יְהוּה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד"

וְנֹאמַר: "וְהָיָה יְהוּה לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאֶרֶץ, בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוּה אֶחָד וְשֵׁמוֹ אֶחָד":

שמות טו

זכריה יד

נר התקומה והתקווה

חזון העצמות היבשות

יחזקאל לז,
א-7

הִיְתָה עָלַי יָד יְהוָה וַיּוֹצֵאֵנִי בְרוּחַ יְהוָה וַיְנִיחֵנִי בְּתוֹךְ הַבְּקָעָה וְהִיא
מְלֵאָה עֲצָמוֹת: וְהֶעֱבִירֵנִי עֲלֵיהֶם סְבִיב סְבִיב וְהִנֵּה רַבּוֹת מְאֹד עַל פְּנֵי
הַבְּקָעָה וְהִנֵּה יְבִשׁוֹת מְאֹד: וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם הַתְּחַיֵּינָה הָעֲצָמוֹת
הָאֵלֶּה וְאָמַר אֲדַנִּי יְהוָה אַתָּה יָדַעְתָּ: וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנְבֵּא עַל הָעֲצָמוֹת
הָאֵלֶּה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם הָעֲצָמוֹת הַיְבִשׁוֹת שְׁמַעוּ דְבַר יְהוָה: כֹּה אָמַר
אֲדַנִּי יְהוָה לָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה הִנֵּה אֲנִי מְבִיא בְכֶם רוּחַ וְחַיִּיתֶם: וְנָתַתִּי
עֲלֵיכֶם גְּדִים וְהַעֲלֵתִי עֲלֵיכֶם בָּשָׂר וְקִרְמָתִי עֲלֵיכֶם עוֹר וְנָתַתִּי בְכֶם
רוּחַ וְחַיִּיתֶם וַיִּדְעַתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה: וְנִבְּאתִי כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי וַיְהִי קוֹל
כְּהִנְבְּאֵי וְהִנֵּה רַעַשׁ וַתִּקְרְבוּ עֲצָמוֹת עֵצָם אֶל עֲצָמוֹ: וְרָאִיתִי וְהִנֵּה
עֲלֵיהֶם גְּדִים וּבָשָׂר עָלָה וַיִּקְרַם עֲלֵיהֶם עוֹר מִלְמַעְלָה וְרוּחַ אֵין בָּהֶם:
וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנְבֵּא אֶל הַרוּחַ הִנְבֵּא בֶן אָדָם וְאָמַרְתָּ אֶל הַרוּחַ כֹּה אָמַר
אֲדַנִּי יְהוָה מֵאַרְבַּע רוּחוֹת בָּאֵי הַרוּחַ וּפְחִי בַּהֲרוּגִים הָאֵלֶּה וַיְחִיו:
וְהִנְבְּאתִי כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי וַתְּבוֹא בָהֶם הַרוּחַ וַיְחִיו וַיַּעֲמֵדוּ עַל רַגְלֵיהֶם
חֵיל גָּדוֹל מְאֹד מְאֹד: וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה כָּל בֵּית
יִשְׂרָאֵל הֵמָּה הִנֵּה אֹמְרִים יָבִשׁוּ עֲצָמוֹתֵינוּ וְאַבְדָּה תִּקְוֹתֵנוּ נִגְזְרֵנוּ
לָנוּ: לָכֵן הִנְבֵּא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדַנִּי יְהוָה הִנֵּה אֲנִי פּוֹתֵחַ
אֶת קְבֻרוֹתֵיכֶם וְהַעֲלִיתִי אֶתְכֶם מִקְבְּרוֹתֵיכֶם עִמִּי וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם
אֶל אֲדַמַּת יִשְׂרָאֵל: וַיִּדְעַתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה בְּפִתְחִי אֶת קְבֻרוֹתֵיכֶם
וּבַהֲעֵלּוֹתִי אֶתְכֶם מִקְבְּרוֹתֵיכֶם עִמִּי: וְנָתַתִּי רוּחִי בְכֶם וְחַיִּיתֶם וְהִנְחִיתִי
אֶתְכֶם עַל אֲדַמַּתְכֶם וַיִּדְעַתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה דְּבַרְתִּי וְעָשִׂיתִי נְאֻם יְהוָה:

כוונות להדלקת נר התקומה והתקווה

ניתן לשיר את אחד או יותר מן השירים הבאים, המבטאים רוח של תקווה ואמונה לנוכח הזוועות, ככוונה להדלקת נר התקומה והתקווה.

א. שיר הפרטיזנים היהודים

אל נא תאמר: הנה דרכי האחרונה,
את אור היום הסתירו שמי העננה.
זה יום נכספנו לו עוד יעל ויבוא,
ומצעדנו עוד ירעים: אנחנו פה!

מארץ התמר עד ירکتני כפורים
אנחנו פה במכאובות ויסורים
ובאשר טפת דמנו שם נגרה
הלא ינוב עוד עז רוחנו בגבורה.

עמוד השחר על יומנו אור יהל.
עם הצורך יחלף תמולנו כמו צל.
אך אם חלילה יאחר לבוא האור
כמו סיסמה יהא השיר מדור לדור.

בכתב הדם והעופרת הוא נכתב;
הוא לא שירת צפור הדרור והמרחב,
כי בין קירות נופלים שרוהו כל העם,
יחדיו שרוהו ונאגאנים בידם.

על כן אל נא תאמר: דרכי האחרונה
את אור היום הסתירו שמי העננה.
זה יום נכספנו לו עוד יעל ויבוא,
ומצעדנו עוד ירעים: אנחנו פה!

הירש גליק
/ דמיטרי
פוקארס
תרגום: אברהם
שלונסקי

ב. פונאר
שקט, שקט, בני נחרישה!
כאן צומחים קברים,
השונאים אותם נטעו
פה מעברים.
אל פונאר דרכים יובילו,
דרך אין לחזור,
לבלי שוב הלך לו אבא
ועמו האור.
שקט, בני לי, מטמוני לי,
אל נבכה בכאב!

כי בין כה וכה בכיינו
לא יבין אויב,
גם הים גבולות וחוף לו,
גם הכלא סייג וסוף לו -
ענותנו זאת
היא בלי גבולות,
היא בלי גבולות.

תור אביב בא אל ארצך,
לנו סתיו אבל
אור גדול בכל זרוע,
וסביבנו ליל.
כבר הסתיו יזהיב צמרת,
המכאוב יגבר,
שכולה האם נשארת:
בנה הוא בפונאר.

מי הוויליה הנכבלת
כבר ישאו דכיים,
זועפים קרעי הקרח

נישאים לים
תמוגר השכת ימינו,
אור גדול יזרח עלינו,
בוא, פרש, עלה!
בנך קורא,
בנך קורא.
שקט, שקט, אל בסער,
מבועי הלב!

עד אשר חומות תפולנה,
נאלם בכאב.
אל נא, בני לי, אל תצחק נא!
לא עת צחוק עכשיו:
צר הפך את אביבנו
לעלה בסתיו

אט ייפך נא המבוע:
שקט, בן רחום!
עם הדרור ישוב גם אבא
נומה, נומה, נום.
וכמו ויליה המשוחררת,
כאילן עושה צמרת,
עוד תזכה לאור
בבוא הדרור,
בבוא הדרור.

ג. אני מאמין

אֲנִי מֵאֲמִין בְּאֲמוּנָה שְׁלֵמָה בְּבִיאַת הַמָּשִׁיחַ, וְאֶף עַל פִּי
שִׁיתְמַהֲמָה עִם כָּל זֶה אַחֲכָה לוֹ בְּכָל יוֹם שְׂיָבוֹא

מתוך מכתבו
האחרון
של מרדכי
אנילביץ',
מפקד מרד גטו
ורשה לסגנו
אנטק צוקרמן
ששהה מחוץ
לגטו בזמן
המרד, בניסיון
לארגן סיוע
צבאי.
אפריל 1943

נר התקומה והתקווה

עתה ברור לנו, כי כל אשר אירע עולה על המשוער. בהתנגדותנו לגרמנים עשינו למעלה מכוחותינו, אך כוחותינו אוזלים והולכים. אנו עומדים על סף החידלון. פעמיים הכרחנו את הגרמנים לסגת, אך הם חזרו במשנה כוח. מרגיש אני כי דברים גדולים מתרחשים וכי הדבר שהעזנו לבצעו רב ערכו ועצום. אין בכוחי לתאר לפניכם את התנאים שבהם "חיים" עתה יהודי הגטו, יחידים בלבד יוכלו אולי לעמוד בייסורים אלה: השאר יומתו במוקדם או במאוחר. גורלם נחרץ. אף-על-פי שאלפים משתדלים להסתתר בסדקים ובחורי עכברים. אין להדליק נר מחוסר אוויר...

היו ברוכים, אתם מהחוץ, אפשר ויקרה נס וביום מן הימים נתראה. ספק, ספק גדול... שאיפת חיי האחרונה נתמלאה. ההגנה העצמית היהודית הייתה לעובדה. ההתנגדות והנקמה נהפכו למעשה. אשרי וטוב לי, שהייתי בין ראשוני הלוחמים היהודים בגטו.

מדליקים את נר התקומה והתקווה

לתקומת ישראל, לכבודם של הניצולים, לחירות האדם ולקדושת

חיי כל הנבראים בצלם

יש הנוהגים להדליק נר נשמה לשבעה ימים ולהותירו דולק בבית הכנסת, על מנת להדליק ממנו את נרות יום הזכרון לחללי מערכות ישראל ונפגעי פעולות האיבה ואת נרות חג העצמאות

לְשִׁנְאֵת-הַזָּר לֹא תִהְיֶה תִקְוָה וְכָל בְּזוּי צֶלֶם-הָאֱלֹהִים כָּרְגַע יֵאבֵד; פִּי מְחֻרְרֵי-שְׁנֵאָה מֵהָרָה יִסָּכֵר וְכָל אִיבָה וְשִׁעְבוּד, אֶפְלָיָה וְרֻצָּחֹנוֹת מֵהָרָה תִּעָקֵר וְתִשָּׁבֵר; וְלְבוֹתֵינוּ תִכְנִיעַ לְעִבְדָּךְ בְּלִבְב־שָׁלֵם בְּמִהְרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יוֹצֵר הָאֲדָם.

חותמים את התפילה ומעמד הזיכרון בשירת "התקווה"

כָּל עוֹד בְּלִבָּב פְּנִימָה

נִפְּשׂ יְהוּדֵי הוֹמְיָה

וּלְפָאֲתֵי מִזְרַח קִדְיָמָה

עֵין לְצִיּוֹן צוֹפִיָה

עוֹד לֹא אָבְדָה תִקְוֹתֵנוּ

הַתִּקְוָה בְּת שְׁנוֹת אֲלֵפִים

לְהִיּוֹת עִם חֲפְשֵׁי בְּאַרְצֵנוּ

אֶרֶץ צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם

נוסח הברכה
חובר על ידי
הרב יהודיע
עמיר על
סוד "ברכת
המינים"
בתפילת
העמידה

פרקי עדות והגות

"פיקודי יי משמחי לב" – מסורת עתיקה אוסרת על האבל לעסוק בדברי תורה, שכן יש בהם על מנת לשמח לבו של האדם ולרומם את נפשו. ביום הזיכרון לשואה ולגבורה משול כל בית ישראל לאבלים, שבגדם ולבם קרועים. אשר על כן, אין לדברי התורה מהלכים בהלכותיו של היום המר. תחתם כרויה האוזן להגיונם של אלו אשר בקשו לבנות מחדש את רוחו של העם, לנסות למצוא פשר למה שלא ניתן להסביר, לייסד מחדש יסוד לאמונה ולספקותיה, לטול מן הנורא מכל לקח להמשכם של החיים.

איוב של תאי הגזים

בזמן הזה שלנו שואלים וחוזרים ושואלים: כלום יש עוד מקום לחיים יהודיים אחרי מעשה אושוויץ? אני מבקש לתקן את נוסח השאלה: כלום יש עוד מקום לחיים עם האלוהים בזמן שאירע בו מעשה אושוויץ?

הוגדשה סאת האימים והזוועה, והסתר-פנים העמיק מצפוניו עד אין חקר. עדיין יכולים אנו "להאמין" באלוהים, שהניח לאותם המעשים שייעשו, אבל כלום יכולים אנו עוד לדבר אליו? כלום יכולים אנו עוד לקרוא אליו? וכלום יכולים אנו להעז ולומר לשרידי אושוויץ, לאיוב זה של תאי הגזים: "הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו"?

אבל בוא וראה, איוב עצמו מה נאמר עליו. לא זו בלבד שהוא קובל, אלא קובל הוא על יהוה, ש"הסיר את משפטו", כלומר: ששופט כל הארץ לא עשה משפט. אלוהים עונה לו, אבל הדבר שהוא אומר לו אין בו משום תשובה על קובלתו, ואפילו אין בו ממין הטענה; התשובה האמיתית שניתנה לאיוב היא הופעת האלוהים בכבודו ובעצמו, ואותה שעה הריחוק נעשה קירוב, ו"עניו ראתה אותו" והכיָרתו. שום הסבר לא ניתן לנו, הקושיות והשאלות לא נתיישובו, העוול לא נהפך לצדק, והאזכריות לא נהפכה לחסד. לא אירע כלום, אלא ששב האדם לשמוע את קול אלוהים הקורא אליו.

התעלומה לא נפתרה, אבל היא נסגלה על האדם. ואנחנו? מה עלינו? כלום עומדים אנו הלומים לנוכח פני אלוהים

תהילים יט ט

מרטין בובר
מתוך תעודה
וייעוד, א, עמ'
251—252

הנסתרים כאותו גיבור טראגי של היוונים, העומד בפני גזירת הגורל עלום-הפנים? אפילו עכשיו אנחנו, גם אנחנו, מתדיינים עם האלוהים, דווקא עמו, עם אלוהי ההווה, שבחרנו אותו, אנחנו כאן, לאדון עלינו. אין אנו מקבלים עלינו את שעבודה של ההווה הארצית, אנו נאבקים לגאולתה, ובמאבקנו ובריבנו אנו קוראים לאלוהים אדונינו, ששוב ועדיין אֵל מסתתר הוא, שיבוא וישיענו. וכך אנו עומדים לפניו ומייחלים לקול דברו, בין שיבוא מתוך הרעש ובין מתוך הדממה הבאה אחריו. ואילו גם לא תשווה הופעתו העתידה לבוא לאחת מהופעותיו שהיו לפניו, אנחנו נשוב ונכיר את אלוהים אדונינו גדול האימה והחסד.

ויהוה שָׁב אֶת שְׁבוֹת אִיּוֹב

ספר איוב מסתיים לא רק עם התגלותו של אלוהים' אלא גם עם יהוה, "השָׁב אֶת שְׁבוֹת אִיּוֹב". לאיוב נולדו בנים ובנות חדשים. וכאשר הקוראים עומדים בפני הסיפור הזה, אין הם יכולים שלא להעיר את ההערה הצינית: אבל, בסופו של דבר, הבנים הקודמים לא חזרו. אין ספק, שאין כאן פיתרון באותו מובן שהיינו אולי מצפים לו, וכפי שאף בעלי האמונה בגלגול נפשות היו מצפים לו, שייולדו לאיוב אותם בנים שנולדו לו בעבר.

אבל אני חושב שלמרות הכול, קיים איזשהו עיקרון שעלינו ללמדו מהציור הזה של הבנים שנולדו, עיקרון הקשור בתגובה אפשרית לבעיית הטוב והרע. משמעות הדברים מעלה בפנינו שאלה קשה: האם השואה פירושה שההיסטוריה אבודה, או שפירושה שיש לי, למרות הכול, אמונה באפשרותו של ניצחון הטוב בהיסטוריה או של גאולה היסטורית: האם אני עדיין מאמין שההיסטוריה היא בת תיקון, שאפשר להציל אותה?

.... הראי"ה קוק [לימד ש] בפנינו שתי עמדות בסיסיות. עמדה, שניתן לתארה כעמדת ניכור; אנחנו נוכרים, זרים בעולם, והעולם הוא הרע. ועמדה, הטוענת שלמרות הכול ההיסטוריה תיגאל, והגאולה אפשרית אפילו אחרי השואה. מבחינתו של היחיד, שיבתם של ילדי איוב, היא אבסורד. אבל מבחינתו של העם, תחייה של עם אמנם תיתכן! נכון הדבר שספר איוב מגלם עמדה אקזיסטנציאלית של אדם העומד

שלום רחנברג
מתוך: טוב
ורע בהגות
היהודית, עמ'
87—86

בפני המסתורין ואינו יודע כיצד להגיב, והוא צריך להמשיך ולהאמין גם אחר המסתורין. אלא שהספר מכיל יותר מזה; מציגה בו טענה האומרת, שאין אנו יכולים להפקיר את ההיסטוריה, אין אנו יכולים להפקיר את העולם. אנו מאמינים לפיכך, שיהווה ישיב את שבות איוב, ואנו מגלים בשבות איוב אותו סמל שנגלה לנו בשוב יהוה את שיבת ציון, היינו כחולמים.

עם ישראל בין העמים ולפני אלוהיו

יום-הזכרון לשואה ולגבורה מציין תפנית חדשה בהכרת מצבו של עם ישראל כעם בין העמים וכעם לפני אלוהיו. הוא מציין גם תפנית חדשה בהכרת מצבה של האנושות מבחינת היכולת להנהיג את עצמה ולעמוד מול הסכנה האורבת לה ממעשיה שלה. לגבי עם ישראל יום-הזכרון לשואה ולגבורה הוא קודם-כול ציון דרך בתולדות הגלות. אכסנית-הדרכים שבנה לעצמו מחוץ לארצו אחרי חורבן ארצו, עירו ומקדשו, חרבה גם היא ואין לה תקומה. יתר-על-כן, דפוס התגובה על הגלות שנתגבש בימי האבל הלאומי, וביחוד בט' באב, אינו הולם עוד את מסיבות גורלו של עם ישראל. תפיסת הקבל כעונש על חטאי העם או כנסיון המבטיח ישועה שתבוא מגבוה איננה מסבירה עוד נכונה את הנסיון ההיסטורי ואיננה מנחה את העם למעשים שיאפשרו את קיומו ואת שמירת יחודו בין העמים. ביום-הזכרון לשואה ולגבורה מעלים אנו בחשבון-הנפש הלאומי שלנו את דפוס התגובה הפעילה שנתגלם במפעל הציוני: על העם להעז ולפעול בכוחות עצמו, גם אם מטרתו תיראה לו מלכתחילה כעומדת מעבר לגבול ההישג האפשרי. האחריות לחייו, לבטחונו, למלאות יצירתו מוטלת עליו, ורק בהתמסרותו לעשייה בכל הכלים העומדים לרשות העשייה יתגלה הכוח ההופך את הנראה כבלתי-אפשרי – לאפשרי. העזה זו לעשות את המצוה, הנראה גם הכרחי בתכלית וגם קשה וגדול מיכולת אדם, היא תשובת האמונה המנחמת לסבלו של העם, והיא גם תשובת האמונה המנחמת לסבלה של האנושות. עם ישראל הוא חלק מן האנושות, וחשבון-נפשו בשואה הוא חלק מחשבון-נפשה של האנושות שחוללה את השואה, והיא חוזרת ומחוללת שואות לא לעם ישראל בלבד. ביום-הזכרון לשואה ולגבורה ניתן הביטוי לאמת כללית

אליעזר שביד
מתוך ספר
מחזור הזמנים,
עמ' 214—215

זו שעם ישראל נוטל בה את חלקו: רק אחריות של שותפים לגורל כלל-אנושי ונכונות יזומה לעמוד נגד הזדון וליסד מציאות אנושית אחרת, המתקיימת על-פי ציווי של אמונה, תציל את האנושות מן האבדון שהיא מכינה לעצמה במו ידיה. אמונה היא רצון הנכרע לעשיית המצוה גם בעולם המתכחש לה.

התקוממות נמרצת נגד חדלון-התקווה

פעם ... היינו עושים במלאכה בתוך תעלה. השחר סביבנו היה אפור; השמים ממעל היו אפורים; אפור היה השלג באורו החיוורין של השחר; אפורים היו הסמרטוטים שלבשו חברי האסירים, ואפורים פניהם. שוב הייתי מספר בלי-אומר עם אשתי, ואולי ביקשתי למצוא את הסיבה לסבלי, לגסיסתי האיטית. בהתקוממות נמרצת אחרונה נגד חדלון-התקווה של המוות הממשמש ובא, חשתי כי רוחי מבקיעה פתאום את חומת הקדרות האופפת אותי. חשתי כי רוחי יוצאת מגבולותיו של אותו עולם חדל-תקווה, חדל-משמעות, ואי-מזה שמעתי קול מריע תרועת נצחון "הן!", בתשובה על שאלתי, אם יש אזו תכלית אחרונה. אותה שעה נדלק אור בבית-אכרים רחוק, שעמד בקו-האופק כאילו ציירוהו שם, בעיצומה של האפרוריות המשמימה של שחר עולה בבאוריה.

והאור האיר בחושך. שעות על שעות חצבתי במעדרי באדמה הקפואה. הזקיף עבר והטיח בי דברי עלבון. ושוב התייחדתי עם אהובתי. חשתי יותר ויותר, כי היא נוכחת, כי היא עומדת במחיצתי; היתה בי ההרגשה, כי אני יכול לנגוע בה, להושיט אליה את ידי ולאחוז בידה. הרגשה זו היתה חזקה מאוד. היא היתה שם. ואז, באותו רגע ממש, ירדה בלאט ציפור וישבה לפני, על אותה תלולית של עפר שהעליתי מן המחפורת והשהתה עלי את מבטה.

הוויות במחנה הריכוז

בדרך כלל היו יושבי המחנה שרויים ב"שנת חורף תרבותית". למעט שני עניינים: פוליטיקה ודת. על פוליטיקה היינו מדברים במחנה כמעט בלי הרף; השיחות נתבססו בעיקר על שמועות שנקלטו מן

ויקטור פרנקל,
האדם מחפש
משמעות
עמ' 56-57

שם, עמ' 49-50

האוויר והועברו הלאה ברעבתנות. השמועות על המצב הצבאי היו בדרך כלל סותרות זו לזו ומתחלפות במהירות ולא הועילו אלא לסייע למלחמת העצבים שנערכה במוחותיהם של כל האסירים. פעמים רבות נתעוררו בעקבות שמועות אופטימיות תקוות לקץ קרוב של המלחמה, אך סופן נתבדו. אסירים אחדים נואשו מכל תקווה. אבל הטרנדים המרגיזים ביותר היו האופטימיסטים ללא תקנה. התעניינותם של האסירים בענייני דת – ככל שהתפתחה – היתה כנה מאוד, וקשה לשער התעניינות כנה ממנה. עמקה ועצמתה של האמונה הדתית הפתיעו והפעימו לא אחת אסירים חדשים. רושם עז ביותר עשו תפילות מאולתרות – תפילת יחיד או תפילה בציבור – שנערכו בפינה של צריף או בחשכת משאית הבוקר הנעולה שבה הוחזרנו ממקום העבודה הרחוק, עייפים, רעבים וקפואים בבגדינו הקרועים והבלויים.

בנסיוני זה למתן תיאור פסיכולוגי והסבר פסיכופאתולוגי של קווי האופי הטיפוסיים של אסיר מחנה ריכוז, אפשר שאני מעורר את הרושם, כי האדם נתון כולו ללא מנוס להשפעת סביבתו (במקרה זה הסביבה היא: המבנה הייחודי של חיי המחנה, שהכריח את האסיר להתאים את התנהגותו למתכונת מסוימת). אך מה בדבר חירות האדם? בהתנהגותו ובתגובתו על סביבה נתונה – כלום אין שום חירות רוחנית? האמנם נכונה היא אותה תיאוריה המבקשת כי נאמין, שהאדם אינו אלא מוצר של גורמים רבים, גורמי תנאים וסביבה – בין ביולוגיים, בין פסיכולוגיים ובין סוציולוגיים? כלום האדם אינו אלא פועל יוצא מקרי של אלה? גדולה מזו: האם מוכיחות תגובותיהם של האסירים על העולם המיוחד במינו של מחנה הריכוז, כי אין האדם יכול לברוח מהשפעת סביבתו? כלום אין בידו חופש הבחירה של פעולה לנוכח נסיבות כגון אלה?

יש בידינו להשיב על קושיות אלה על-פי הניסיון ועל-פי העקרון כאחד. ניסיון חיי המחנה מורה לנו, כי יש בידי האדם חופש בחירת פעולה. מצויות דוגמאות רבות, מהן דוגמאות שיש בהן מיסוד הגבורה, המוכיחות לנו, כי אפשר היה לגבור על האפאתיה, לדכא את הרגישות. אדם מסוגל לשמור על שארית של חירות רוחנית, של עצמאות

שם, 84-85

המחשבה, אף בתנאים נוראים אלה של עקה נפשית וגופנית. אנחנו שחיינו במחנות ריכוז, זוכרים את האנשים אשר היו עוברים מצריף לצריף כדי לעודד רוחם של אחרים, כדי לפרוס להם מפרוסת לחמם האחרונה. אולי הם היו מעטים, אך די בהם להוכיח, כי אפשר ליטול מן האדם את הכל חוץ מדבר אחד: את האחרונה שבחירות אנוש – לבחור את עמדתו במערכת נסיבות מסוימות, לבור את דרכו.

ותמיד היו הזדמנויות לבחירה. יום-יום, שעה שעה, נקראת לחתוך הכרעות, הכרעות שקבעו, אם תיכנע או לא תיכנע לכוחות שאימיך לשלול ממך את עצם יישותך, את חירותך הפנימית שקבעו אם תהיה או לא תהיה כדור משחק בידי הנסיבות, אם תוותר על חירותך ועל הדרת כבודך ותתגלגל בדמות האסיר הטיפוסי.

עדות	סיום
לא לא: הם בהחלט	הלכתי משם ולא שבתי,
היו בני-אדם: מדים, מגפים.	אף לא רציתי לשוב.
איך להסביר. הם נבראו בצלם.	עברי אשר לא אהבתי
אני הייתי צל.	שוב נהיה עברי האהוב,
לי הנה בורא אחר.	בעולם אשר עזבתי,
והוא בחסדו	בשגלים, בקמילה, בלבגוב.
לא השאיר בי מה שימות.	בדמעת זכרונות זורחת
ונברחתי אליו, עלייתי קליל, כחל,	המולדת האפרה –
מפיס, הייתי אומר: מתנצל:	שממון העיר הנדחת,
עשן אל עשן כל יכול	שבתות של מרה שחרה,
שאין לו גוף ודמות.	כל אשר הקיפני כפחד
	בלילות בהיותי נערה.
	בדמעת זכרונות זורחת
	אבדה שאין לה תמורה.
	הלכתי לארץ אחרת,
	הרוחות מחו עקבותי,
	היום בבושה מסתרת
	איחל לתחית מתי.
	הלכתי גאה וכופרת
	ומי ישמע תפלותי?

עדות
דן פגיס

סיום
לאה
גולדברג
כתבים, א,
245-244

התנועה ליהדות מתקדמת בישראל.
www.reform.org.il